

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2017

Martin Polák

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Martin Polák

Participační demokracie a politický aktivismus

Participatory Democracy and Political Activism

Praha 2017

Vedoucí práce: doc. Milan Znoj, CSc.

Poděkování:

Rád bych poděkoval doc. Milanovi Znojovi, CSc. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce. Mé poděkování patří také všem, kteří se mnou byli ochotni vést rozhovor a díky nimž mohla tato bakalářská práce vzniknout.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 10. července 2017

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt (česky):

Tato bakalářská práce se věnuje teoriím participační demokracie a využití jejich idejí na práci politických aktivistů v České republice. Teoretickým východiskem práce je vymezení participační demokracie převážně tak, jak ji chápou Carole Pateman, Benjamin R. Barber a Brian Barry. Tento teoretický rámec je následně využit pro výzkumnou část, která se skrze rozhovory s vybranými zástupci politického aktivismu v České republice zaměřuje na analýzu toho, zda jsou ideje participační demokracie pro práci a sebepochopení politických aktivistů důležité a zda je ke své činnosti potřebují. Jelikož je v současné době převládající názor sociologů takový, že je v České republice rozvinut převážně transakční aktivismus, který s idejemi participační demokracie nepracuje, snažím se poukázat na to, že součástí takto chápané politického aktivismu by měly být i ideje participační demokracie, jelikož jsou podle mého zjištění důležitou součástí sebepochopení vybraných politických aktivistů.

Abstract (in English):

This bachelor thesis is dedicated to theories of participatory democracy and utilization of their ideas on the work of political activists in the Czech Republic. A theoretical basis of this work is definition of participatory democracy, mainly according to Carole Pateman, Benjamin R. Barber and Brian Barry. This theoretical frame is subsequently used for the research part of the thesis, which is based on interviews with chosen representatives of political activism in the Czech Republic. These interviews are analyzed to find out, if the ideas of participatory democracy are important for the work and self-understanding of political activist, and if they are necessary for them. Since nowadays view of sociologists is, that there is mainly the transactional activism in the Czech Republic which does not include ideas of participatory democracy, the aim of this thesis is to point out, that there should be a general sociologist opinion which counts with the ideas of the participatory democracy as an important part of the political activism in the Czech republic, because, as my research has shown, these ideas are significant part of the self-understanding of chosen political activists.

Klíčová slova (česky):

Participační demokracie, politický aktivismus, česká politika, nevládní organizace, občanský aktivismus

Key words (in English):

Participatory democracy, political activism, the czech politics, non-governmental organization, civic activism

Obsah

Úvod.....	7
1 Teorie participační demokracie.....	9
1.1 Vznik novodobé teorie participační demokracie.....	9
1.2 Teorie vymezující se proti přímému zapojení občana do tvorby politických rozhodnutí.....	11
1.3 Vymezení participační demokracie.....	19
1.4 Edukativní činnost a aktivní občanství	20
1.5 Změna uvědomění.....	23
1.6 Vytváření komunit, inkluzivní charakter, demokratické hodnoty.....	24
1.7 Změna lokálních úrovní a posílení informovanosti.....	26
1.8 Shrnutí teorie participační demokracie	28
2 Výzkumná část.....	30
2.1 Politický aktivismus v současné literatuře	31
2.2 Vybraní zástupci politického aktivismu v České republice	34
2.3 Výzkumné otázky	36
2.4 Ovlivňování rozhodovacích procesů.....	38
2.5 Vztah ke státu a možné překážky.....	45
2.6 Možnost dosažení cíle, spolupráce mezi aktivisty, pohled všech relevantních subjektů	49
2.7 Zapojení společnosti do tvorby politických rozhodnutí	55
2.8 Sebepochopení organizací politického aktivismu	61
3 Výsledky výzkumu.....	68
3.1.1 Edukativní činnost a aktivní občanství.....	68
3.1.2 Změna uvědomění.....	70
3.1.3 Vytváření komunit a inkluzivní charakter.....	72
3.1.4 Změna lokálních úrovní a posílení informovanosti.....	74
3.1.5 Obecné závěry	76
Závěr	78
Seznam použitých zdrojů.....	81

Úvod

Již koncem dvacátého století jsme se podle mnohých autorů dostávali do stádia demokracie, které můžeme nazývat krizí demokracie. Tato krize se projevuje například nízkou volební účastí, nerovnoměrným zastoupením různých skupin ve společnosti, či nedostatečnou důvěrou občanů v reprezentace, které byly demokraticky zvoleny. Existují různé podoby liberální demokracie, které jsou podle jejich zastánců nejlepší možnou formou vlády v demokratických státech. Rovněž je třeba připomenout, že se i dříve několikrát o této krizi demokracie hovořilo. Otázkou tedy je, kde hledat zdroje a příčiny krizových jevů v životě soudobých evropských liberálních demokracií. Hypotézou, o níž se v práci budeme opírat, je názor, že hlavní příčinou krizových jevů jsou nedostatky v rozvoji občanského aktivismu.

Po druhé světové válce se převládající teorie liberální demokracie spíše odvracely od přímého zapojení občanů do procesu politického rozhodování, a to například z důvodu, že podle některých masová participace vedla ke vzniku nacistického Německa a následnému vypuknutí druhé světové války. V šedesátých a sedmdesátých letech se však někteří političtí teoretici snažili o navrácení participace občanů do teorií liberální demokracie, jelikož široké zapojení veřejnosti do procesu politického rozhodování považovali za nezbytnou podmínku pro funkční demokratické zřízení. Můžeme tedy říci, že docházelo ke snahám o částečné přetvoření a doplnění teorií liberální demokracie o prvek participace na politickém rozhodování ze strany občanů.

Tyto revidované teorie se obecně nazývají teorie participační demokracie a předpokládají široké zapojení občanů do procesu přijímání a tvorby politických rozhodnutí. Participací občanů by došlo k ideálnímu stavu, jelikož se podle teorií participační demokracie občané mají podílet na rozhodnutích, které přímo ovlivňují jejich životy. Důležité je tedy neoddělovat instituce od občanů a zároveň posilovat možnost participace každého jedince.

S krizí demokracie a s jejími projevy se podle mého názoru setkáváme i v dnešní době. Napříč Evropou upadá zájem o podílení se na tvorbě politiky, a to i samotným aktem volby našich reprezentantů, spolu s tím se podle mnohých občanů politické elity odcizily průměrným lidem, proto si myslím, že se určitým způsobem opakuje situace z šedesátých a sedmdesátých let, kdy se teoretici snažili o doplnění teorií demokracie o prvky, které by zajistily větší funkčnost a důvěru demokratických režimů.

O proměnu současného stavu demokracie se snaží tzv. političtí aktivisté, kteří nejsou součástí státních institucí, často ale výrazně promlouvají do průběhu politického rozhodování a mají

vliv na směřování společnosti. Snahou této práce tedy bude analyzovat jednání organizací politických aktivistů a zjistit, jak chápou svou činnost a nakolik cíle své organizace spojují s rozvojem participační demokracie.

Tato práce se tedy skrze interview zaměří na organizace politických aktivistů, jejich pohled na úroveň participace české společnosti, jejich cíle a vize o demokracii, současný stav demokracie v České republice, zastoupení všech segmentů společnosti na politickém rozhodování, spolupráci státu s aktivistickými organizacemi a další otázky, které jsou pro zjištění míry participace pohledem organizací politického aktivismu důležité. Zaměřím se převážně na sebepochopení těchto organizací, ve smyslu, zda sami představitelé politického aktivismu podle jich samých rozvíjí demokracii s výraznou podporou participace občanů a zda a na kolik ke své práci potřebují a využívají idey participační demokracie, tedy, zda principy participační demokracie napomáhají naplňování jejich činnosti a zda oni sami vidí v tom, čemu se věnují naplňování participační demokracie.

Součástí této práce bude teoretická část týkající se teorie participační demokracie. V této části se zaměřím na hlavní aspekty teorie, které budou následně ve výzkumné části využity tak, aby bylo možné spolu vybranými zástupci organizací politického aktivismu v rozhovorech zjistit, zda je jejich pohledem míra participace občanů dostatečná a zda jsou jejich představy o ideálním stavu státu shodné či podobné teorii participační demokracie, a zda ke své činnosti ideje participační demokracie vůbec potřebují.

1 Teorie participační demokracie

V této části práce se budu věnovat teorii participační demokracie, jejíž představení je nezbytné pro následující výzkum, který se bude věnovat aplikaci této teorie na aktivity a sebepochopení organizací, které můžeme nazývat jako politicky aktivistické.

První část se bude věnovat obecnému uvedení do teorie participační demokracie a problémům, s kterými se participace jako taková po druhé světové válce potýkala. V druhé kapitole díky vybraným autorům poukáži na problémy a nedostatky demokratických teorií, se kterými se teoretici participační demokracie snaží následovně vypořádat, a to právě doplněním teorií o participaci občanů, která je v poválečných představách chápána spíše negativně. Po představení nedostatků poválečných teorií se díky vybraným autorům budu snažit poukázat na hlavní zásady a podoby demokracie, které můžeme nazývat participační.

1.1 Vznik novodobé teorie participační demokracie

Teorie participační demokracie, jak je chápeme dnes, se do oblasti politických teorií začaly navracet v šedesátých letech dvacátého století, a to převážně díky tzv. Novým levicovým studentským hnutím, které reagovaly na stoupající nespokojenost zaměstnanců se svou prací, a to napříč širokým spektrem společnosti. Nová levicová hnutí se snažila o využívání jiných demokratických procedur, než které byly po druhé světové válce převládající. Tato nespokojenost vycházela především z nemožnosti zapojit se do rozhodování jak na úrovni pracovní, tak na úrovni politické. Jako jednoho z nejvýraznějších zástupců těchto hnutí můžeme uvést *Students for a Democratic Society*. Toto hnutí vydalo manifest s názvem *Port Huron Statement*, jehož snahou bylo teoretické zakotvení participace občanů na politickém rozhodování. Podle nich je člověk otevřený a pozitivní vůči seberozvoji a není pravdou, že není schopný být pánem svého života a řešit obtíže, které jeho bytí ovlivňují. Společenské vztahy by měly být založené na bratrství, nikoliv na egoismu, ale zároveň má být jedinec samostatný a nezávislý. Politické procesy, které mají přímý dopad na životy občanů, pak mají být prováděny veřejně, participačním způsobem. (Floridia 2014, s. 4) Jak uvidíme dále, s těmito představami pracují i političtí teoretici, kteří se v dalších letech věnovali teorii participační demokracie.

Negativní přístup vůči participaci občanů byl v politických teoriích po druhé světové válce všudypřítomný, avšak někteří teoretici (např. Pateman, Barry, Barber, MacPherson) se proti takto chápaným liberálním teoriím začali vymezovat a přicházeli s možnými úpravami, které by stávající teorie přetvořily ve více funkční. Obecně vzato přicházeli s aspektem participace, který měl být do teorie liberální demokracie znovu zasazen.

Hlavním problémem, který demokratické teorie v půlce dvacátého století obsahovaly, byla redukce zapojení občanů a soustředění se na pouhý akt volby a následnou delegaci moci od společnosti k reprezentativní vládě. Můžeme říci, že teorie participační demokracie stojí v přímém protikladu proti teorii elit, „*kteřá má podle stoupenců participační demokracie tendenci redukovat demokracii na akt volební účasti jako jednorázového rozhodnutí odehrávajícího se v příliš dlouhých časových cyklech*“. (Jarmara 2013, s. 52)

Carole Pateman ve své knize *Participation and Democratic Theory* uvádí, že v druhé polovině dvacátého století byla participace spojována spíše s totalitarismem než s demokracií, a to hlavně díky případu Německa, respektive Výmarské republiky. Pro Výmarskou republiku byla totiž vysoká participace občanů jedním z hlavních rysů tohoto státu a po přeměně v nacistické Německo, které zapříčinilo vypuknutí druhé světové války, se participace začala od demokratických teorií vzdalovat. Dalším důvodem pro kritiku participace občanů byly poválečné totalitní režimy, které byly přímo založené na masové participaci obyvatel. Tyto teorie byly také povzbuzovány sociologickými výzkumy, které tvrdily, že lidé z převážně nižších socio-ekonomických vrstev mají sklony k pasivitě a jsou mezi nimi rozšířené nedemokratické a autoritářské postoje. Pokud by tyto lidé začali participovat, mohlo by to vést k nestabilitě demokratického systému. Díky těmto událostem se pojem participace potýkal na akademické půdě se značnými problémy, které ho spojovaly spíše s teoriemi totalitarismu. Na základě těchto představ se mnoho sociologů a politologů domnívalo, že je pro demokracii participace nevhodná, a že dokonce demokracii popírá. Teoretici se tedy snažili vytvořit teorii demokracie (odlišnou od tradiční antické), která počítá pouze s velmi omezenou participací občanů. (Pateman 1970, s. 2-3)

1.2 Teorie vymezující se proti přímému zapojení občanu do tvorby politických rozhodnutí

Myslím, že je nejprve nutné poukázat na problémy teorií, vůči kterým se teoretici participační demokracie vymezují. Představím proto pohledy Benjamina R. Barbera, Briana Barryho a Carole Pateman, kteří se ve svých textech přímo zabývají poválečným přístupům k liberální demokracii, a následně se snaží poukázat na možné doplněné uchopení liberální demokracie.

Podle textů, které jsem pro tuto práci využil, je zřejmé, že poválečné teorie jsou velice výrazně ovlivněny myšlenkami Josefa Aloise Schumpetera, podle kterého je: „*demokracie politická metoda, určitý druh institucionálního uspořádání k dosažení politicko-legislativních, administrativních rozhodnutí*“. (Schumpeter 1943, s. 242 in, Pateman 1970, s. 3)

Můžeme tedy vidět, že takto chápaná demokracie de facto nezohledňuje kvalitu sociálních vztahů a vzájemnou závislost mezi občany, ale zaměřuje se pouze na institucionální uspořádání. Teorie demokracie, kterou Schumpeter vytvořil, chápe tedy demokracii jako metodu. Tato definice poté zní: „*Demokratická metoda je institucionální zřízení, jak dospět k politickým rozhodnutím, ve kterém jedinci získávají moc rozhodovat prostřednictvím soutěživého boje o hlasy*“. (Schumpeter 1943, s. 269 in, Pateman 1970, s. 4)

Teorie demokracie je tedy založena na svobodné soutěži o hlasy voličů, kde má každý právo se o tyto hlasy ucházet, a také má každý právo volit mezi uchazeči. V takto chápané demokracii je poté silně viditelný aspekt vůdcovství, kdy jsou reprezentanti (vzeší ze svobodných voleb) de facto na občanech nezávislí do doby, dokud nenastane čas dalších voleb. Občané mají možnost kontrolovat své zástupce jen do té míry, že v nadcházejících volbách mohou zvolit někoho jiného. Fakt, že reprezentanti mohou být v dalších volbách nahrazeni, je tedy chápán jako dostatečný k tomu, aby vládnoucí elity vykonávaly do určité míry zájem občanů.

Carole Pateman označuje politické myslitele dvacátého století jako moderní teoretiky, kteří se vyznačují kritikou teoretiků klasických (Rousseau, J. S. Mill), jejichž myšlenky byly založeny na normativních a hodnotových předpokladech. Moderní teoretici se snažili demokracii uchopit vědecky, tedy založit její definici na empirických a sociologických faktech. Tyto teorie obecně chápou apatii občanů jako pozitivní, jelikož má podle mnohých sociologických výzkumů polovina dvacátého století velká část obyvatelstva sklony k iracionalitě v politickém

rozhodování, a hlavně jsou mezi nižšími socio-ekonomickými vrstvami sdíleny autoritářské sklony.

Klasické teorie (z nichž podle Pateman teorie participační demokracie čerpají), se soustředí na participaci jednotlivce, kterou je potřeba posilovat, kdežto například Bernard Berelson chápe společnost jako vysoce heterogenní, a proto je nežádoucí posilovat činnost jednotlivce, jelikož díky různorodosti požadavků a zájmů by tato participace byla pro systém nebezpečná a vedla by k destabilizaci. Pro stabilitu a demokratičnost systému je podle Berelsona dostatečné, že existuje určitý hodnotový konsensus, je omezována intenzita konfliktu a udržována sociální a ekonomická stabilita a existence pluralistických sociálních organizací. Participace jak jednotlivce, tak většiny obyvatelstva je tedy z představ Berelsona de facto vyloučena. (Pateman 1970, s. 6-7)

Podobně jako pro Schumpetera je dostatečná kontrola reprezentantů občany skrze volební proces i pro Roberta Dahla. Demokracie tedy znamená možnost volit, a také možnost prosazovat svůj zájem skrze soutěž, ve které může být člověk zvolen. Důvod, proč je podle Dahla nežádoucí široká participace všech vrstev společnosti, je ten, že převážně nižší socio-ekonomické vrstvy neprošly sociálním tréninkem, který občany učí demokratickým hodnotám, proto by měli vládnout reprezentanti, kteří tímto sociálním tréninkem prošli, a z tohoto důvodu budou schopni svou funkci vykonávat správně a bude mezi nimi docházet ke konsensu. (Pateman 1970, s. 9-10) Ve velmi podobném smyslu na občany nahlížel i Giovanni Sartori, který napsal: „*Lidé musí reagovat, nikoliv jednat. Reagovat na iniciativy a politiky soutěživých elit*“. (Sartori 1962, s. 77 in Pateman 1970, s. 11)

Takto chápaná demokracie je však podle Pateman poněkud ochuzena, jelikož nehledá a rovnou odmítá potenciál, který může širší zapojení veřejnosti do politického rozhodování přinášet. Výše zmínění teoretici se snaží o popsání systému, který bude stabilní a tuto stabilitu nachází v reprezentativní demokracii, kde jedinec deleguje svou moc na volené zástupce, kteří za občany poté rozhodují. Participace však podle Pateman přináší mnoho výhod, které jsou zcela přehlíženy. Tím, že se člověk může podílet na politickém rozhodování, je zvyšována důvěra v politický systém, a tím následně i stabilita. Participace totiž přináší určitý mechanismus vzájemného posilování, tedy, že to, že člověk participuje, posiluje udržitelnost systému, ale zároveň to občana motivuje k ještě výraznějšímu zapojení. Další výhodou participační demokracie je také sociální inkluze neboli začleňování znevýhodněných socio-ekonomických skupin do veřejného dění, což je jeden z důležitých problémů dnešní doby. Tato sociální inkluze také může do veřejné diskuse a politického rozhodování přinést nové

otázky a témata, které by se jinak do povědomí ostatních občanů nemusela dostat, ačkoliv jsou velmi důležitá a pro funkční demokracii potřebná. Podílení se občanů na veřejném rozhodování může také vést k tzv. aktivnímu občanství, se kterým se člověk nerodí, ale v průběhu života se skrze vzdělávání aktivním občanem stává. Aktivní občan je poté schopen pochopit samotnou demokracii, jelikož si osvojil způsoby života, které jsou demokracii vlastní, a následně dokáže převzít odpovědnost za rozhodnutí, na kterých se podílí. Proto si Pateman nemyslí, že by občané chtěli prosazovat totalitářské myšlenky, jelikož tím, že člověk bude participovat, tedy vzdělávat se, budou u něj rozvinuty demokratické hodnoty, které bude nadále prosazovat. (Pateman 1970) Tento potenciál je mezi poválečnými teoriemi liberální demokracie zcela přehlížen.

O poukázání na jistou omezenost poválečných teorií liberální demokracie se ve své knize *Strong democracy - Participatory Politics for a New Age* snaží také Benjamin R. Barber. Ten tyto teorie nazývá jako *thin democracy* (slabá demokracie) a jako participační model chápe *strong democracy* (silná demokracie). Poválečné teorie demokracii chápou v její *thin* podobě, a po většinou staví ekonomickou stránku nad stránku politickou. Hlavním aspektem je poté delegace moci občanů na volené zástupce, což vede k odcizení, privatizaci a zneužívání občanské deliberace. Svým zaměřením se na jedince a individuální zájem se liberální teorie podle Barbera zbavují demokratických principů, jako je rozšiřování občanství a lidských ctností, participaci a obecné dobro. (Barber 2003, s. 4) Takto pojatá demokracie je úzce spojena s ekonomickým pohledem na člověka a jeho snahou o prosazení individuálních zájmů, vedoucí k boji mezi jednotlivými lidmi, přičemž každá politika je poté chápána jako nástroj pro řešení konfliktů, které z tohoto boje vznikají.

Aby bylo dobře pochopeno, jak Barber chápe *thin democracy* dvacátého století, kategorizuje reprezentativní demokracii do tří podob, z kterých poválečné teorie čerpaly.

První kategorií je tzv. Autoritativní demokracie, která předpokládá velmi silné postavení elit a podřízené postavení občanů. Tato podoba nespadá do autoritářského režimu, jelikož volba reprezentantů zůstává v rukou voličů. Autoritativní demokracie je přímo založená na delegaci moci do rukou elit, které následně rozhodují o politických otázkách. Takto pojatá demokracie je však podle Barbera nedostatečná, jelikož: „*inklinuje k hegemonii, není zcela egalitářská a nahlíží na občanství velmi omezeně (to je limitováno na výběr elit)*“. (Barber 2003, s. 140)

Soudní demokracie, kde nezávislé soudy určují limity a opatření pro vládní orgány, a tím nepřímou vládnou. I v tomto modelu je postavení občanů podřízeno vyšší autoritě, která nastavuje normy a pravidla pro fungování společnosti. Soudnictví je poté lidmi chápáno jako

vykonavatel vyššího, přírodního, práva, a je de facto také jen reprezentativní vládou, kterou Barber chápe jako pro demokracii škodlivou. (Barber 2003, s. 143)

Pluralitní demokracie je založena na představě, že každý má právo sledovat svůj zájem, a to skrze konkurenční boj v oblasti volného trhu. Volný trh je řízen společenskou smlouvou, která dělá sliby závaznými. U této podoby je již vyžadováno aktivní občanství, které se projevuje právě soutěživým bojem v rámci legislativního vyjednávání. Problémem tohoto modelu je podle Barbera fakt, že volný trh je jen fikce, tedy, že neexistuje rovné možnosti v prosazení svého zájmu, jelikož reálná moc je jen v rukou několika, proto toto vyjednávání a soutěžení nemůže přinést žádné obecné dobro. (Barber 2003, s. 144)

Tyto tři podoby demokracie explicitně vynechávají jakékoliv pojetí a zaměření se na komunitu občanů a člověka chápou jako jednotlivce, který se snaží prosadit své zájmy skrze volbu reprezentantů, kteří následně politicky rozhodují, dá se říci, nezávisle na voličích.

Hlavním problémem reprezentativních demokracií je podle Barbera fakt, že nejsou schopné naplnit určité potřebné demokratické hodnoty. Se samotným pojmem reprezentace se podle Barbera pojí nemožnost svobody, jelikož pokud lidé nejsou přímo zodpovědní za politiky, které ovlivňují jejich životy, nejsou svobodní. Podle Barbera je tedy: „*Reprezentace neslučitelná se svobodou, jelikož deleguje, a tím odcizuje politickou vůli na úkor skutečné sebe-vlády a autonomie*“. (Barber 2003, s. 145) Nenaplněná však v reprezentativní demokracii zůstává i hodnota rovnosti a sociální spravedlnosti. Rovnost je zde přítomná jen jako možnost každého volit své reprezentanty, sociální rovnost je ale možná pouze ve vyspělé komunitě, kterou však reprezentativní demokracie nijak neposiluje. Absence sociální spravedlnosti pak spočívá na faktu, že reprezentace zasahuje do osobní autonomie a soběstačnosti jak jednotlivce, tak komunity. Tím brání rozvoji participační společnosti, ve které je obsažena myšlenka spravedlnosti. (Barber 2003, s. 146) Tyto tři hodnoty, které Barber označuje za politické, jsou nutně spojovány s rozvojem občanství a sebe-vládou občanů, a proto je nutné, aby se teorie demokracie upravily tak, aby rozvíjely sounáležitost v rámci komunity a občanství, jelikož to je jediná možnost, jak naplnit hodnoty svobody, rovnosti a sociální spravedlnosti.

Opak reprezentativní demokracie vidí Barber v demokracii přímé, která může být rozdělena do dvou modelů.

Prvním modelem je tzv. unitární demokracie, která je charakteristická snahou o co nejširší politický konsensus a řešení problematických otázek obecnou vůlí. Tato společná vůle vzniká

nejčastěji uvnitř komunity nebo národa. Jedinec se má ztotožnit s nějakou symbolickou kolektivností a kolektivními zájmy, což ale vlastně povede k opuštění sebe sama a naprosté sounáležitosti s vyšším celkem. Tato podoba demokracie již počítá s aktivním občanem, který se má podílet na společných záležitostech, problém však nastává ve chvíli, kdy tato kolektivnost začne mít donucovací tendence, které mohou vést k totalitnímu pojetí státu. Proto ani tato forma demokracie není pro Barbera dostatečná a vyhovující.

Druhou možností demokracie přímé je tzv. silná demokracie, tedy demokracie, kterou Barber chápe jako žádoucí, této podobě se však budu věnovat až v další části této práce.

Můžeme tedy říci, že Barber chápe slabou demokracii jako teorie liberální demokracie, které do značné míry nevyhovují jeho pojetí ideálního stavu společnosti. Problémem je fakt, že liberální teorie nahlíží na jednotlivce odděleně od zbytku společnosti a zaměřují se na jeho individuální zájmy, které bude jedinec prosazovat a důležitost přikládají aktu volby, který určí vládnoucí reprezentanty. Právě díky sobeckosti lidí by podle těchto teorií měly vládnout elity, které budou jakožto reprezentanti překonávat individuální zájmy a naplňovat potřeby kolektivní. Slabá demokracie je však charakteristická agregací zájmů většiny, které de facto utlačují menšinu, a v takovémto stavu nemůže dojít ke spojení všech občanů dohromady. V rámci těchto elit dochází sice k deliberaci a komunikaci, ale to je podle Barbera nedostatečné, jelikož se do těchto rozprav nemohou dostat občané, kteří však mají co říci a měli by se na politických rozhodnutích podílet. Liberální teorie tedy snížily komunikaci na pouhou řeč reprezentantů, kteří pouze artikulují zájmy, ale nenaslouchají potřebám občanů.

Reprezentace (klíčový aspekt slabých demokracií) je tedy pro Barbera naprosto nedostačující podmínkou pro stabilní a naplněnou demokracii, proto se má hledat jiná cesta, jak chápat liberální demokracii, a tou je právě silná demokracie.

Brian Barry (ve své knize *Sociologists, Economist and Democracy*) vidí problém demokratických teorií převážně ve faktu, jakým způsobem politologové a sociologové přistupují k politické teorii jako takové. Podle Barryho existovaly dva způsoby, které byly po druhé světové válce převládající, a to ekonomický a sociologický.

Ekonomický přístup (zastáván například Mancurem Olsonem) je charakteristický tím, že se s problémy vypořádává tak, že se zaměřuje na empirické pozorování, vytváření modelů a analýz, a podle toho až řeší problémy, jelikož si předem určí možné dopady. Podle tohoto přístupu se jedinec chová naprosto racionálně, a to s ohledem na možné náklady a zisky, které jeho jednání přinese. Toto jednání je tedy člověku dané.

V tomto duchu se nese i pohled na jednotlivce ve smyslu participace. Člověk se podílí na politických rozhodnutích jen do té míry, že odevzdá svůj hlas ve volbách. Volební akt je poté čistou kalkulací, zda člověk chce zachovat stávající systém, proto vynaloží určité úsilí s vidinou zisku, tedy udržení systému. Tato participace bude podle ekonomického přístupu o to větší, pokud vzniklý stav bude ovlivňovat jen jednotlivce, proto můžeme říci, že člověk je chápán odděleně od ostatních a nejedná ve smyslu obecného dobra, ale ve vlastním individuálním zájmu. Pokud se jednatel bude podílet na nějaké činnosti, která přináší obohacení i ostatním, nejedná tak podle Olsona z přesvědčení, že přináší zisky ostatním, ale z důvodu, že participace přináší nějaký vedlejší užitek, který následně může jedinec využít. Dle ekonomického přístupu tedy kolektivní prospěch není pro ekonomicky racionálně smýšlejícího jedince dostatečnou motivací k výrazné participaci, a pokud člověk jedná v obecném zájmu, musí být veden určitými jednotlivými výhodami, které z participace očekává. (Barry 1978, s. 13-33)

Stěžejním nedostatkem tohoto přístupu je tedy fakt, že se příliš zaměřuje na sobecké jednání jednotlivce, které je vedeno sice racionálním, ale „chladným“ kalkulem poměru zisku a ztrát. V takto chápaném pojetí společnosti de facto není žádné místo pro participaci občanů, která by překonávala individuální zájem a vedla by k soudržnosti v rámci komunity a spolupráci na politickém rozhodování. Barry dochází k závěru, že participace nepřináší vždy jen výdaje, a to převážně u střední vrstvy. Proto se může zdát, že ekonomický přístup k jednání člověka je alespoň v určitých případech mylný. (Barry 1978, s. 178)

Sociologický přístup (Barry uvádí jako zástupce Talcotta Parsonse, Almonda a Verbu a další) oproti ekonomickému vidí jako důležitý faktor jednání člověka motivy, které ovlivňují jeho chování. Člověk tedy nemá cíle dané, jelikož se mohou měnit motivy, které následně ovlivňují jednání člověka. Sociologický přístup není vázán deskripcí stávajícího nebo minulého, ale snaží se zaměřit na uskutečnitelnost demokratického zřízení, hledá podmínky, které jsou nutné pro stabilní demokracii. Můžeme tedy říci, že na rozdíl od ekonomického přístupu se sociologický pohled snaží normativně charakterizovat stav, ke kterému by státy měly dospět, aby byly demokratické.

Almond a Verba jsou jedni z teoretiků, které Barry chápe jako zástupce sociologického přístupu. V jejich výzkumu, který se týkal pěti různých států, Almond s Verbou došli k závěru, že jsou ve společnosti nutné určité podmínky, které můžeme nazývat občanskou kulturou, jež dělají demokracii stabilní. Tyto podmínky jsou založené na víře občanů v legitimitu, kompetentnost a dobrou vůli politických autorit. Mezi touto občanskou kulturou

a stabilní demokracií podle Almonda a Verby existuje spojitost, tedy, že ve státech, kde je občanská kultura silnější, je demokratický systém stabilnější. To však Barry nevidí jako úplně nutné, jelikož tvrdí, že výzkum nezohledňuje časovou dimenzi a možný vývoj podmínek pro stabilní demokracii. (Barry 1978, s. 48-52)

Podobně jako Almond s Verbou hledal nutné podmínky pro stabilní demokratický režim i Harry Eckstein. „*Eckstein chápe stabilitu jako složenou ze tří částí: stálosti (dlouhověkosti), legitimacy (absenci závažných výzev) a efektivitu (vládní výstupy přizpůsobeny podmínkám)*“. (Barry 1978, s. 53) Efektivita a legitimita vlády spočívá na možnosti občanů ovlivnit politické výstupy, a to skrze volby reprezentantů, kteří následně tvoří politiku. V Ecksteinově vizi je důležitá solidarita a pocit sounáležitosti občanů, díky kterým ve společnosti nevznikají příliš výrazné rozdíly postojů k různým politickým otázkám, normám atd.

Definici stabilní demokracie vytvořil i Seymour Martin Lipset, který demokracii chápe (podobně jako Schumpeter) jako soutěživý boj o hlasy občanů, stabilní demokracie je poté „*stát, kde tato situace trvala nepřetržitě od první světové války, a kde neexistuje velké politické hnutí, které by toto nastavení zpochybňovalo*“. (Lipset 1967, s. 443 in Barry 1978, s. 64)

Podle těchto autorů se může zdát, že sociologický přístup příliš nezohledňuje zapojení občana do politických rozhodnutí jinak než účastí ve volbách, na druhou stranu však částečně počítá se sounáležitostí v rámci společnosti.

Talcott Parsons je v Barryho textu chápán jako nejvýraznější oponent ekonomického přístupu a hlavní teoretik sociologického přístupu. Jedinec, podle Parsonse, nejedná podle ekonomického racionalismu, nekalkuluje tedy se ziskem a ztrátami, ale je veden hodnotami, které jsou členům společnosti společné. Jedná tedy racionálně, ale není ovlivněn představami zisku, jelikož chápe propojenost a sounáležitost s ostatními občany, a to právě skrze hodnotový rámec, který je pro určitou kulturu vlastní. Oproti ekonomickému přístupu tedy člověk chápe jakousi odpovědnost k ostatním, a podle toho následně jedná. Hodnotový rámec si člověk osvojuje skrze socializaci, a v případě, že je člověk do tohoto rámce dostatečně integrován, se individuální zájmy stávají kolektivními. (Barry 1978, Kubátová 2008, s. 39-41)

Sociologické přístupy se tedy snaží o vytvoření nutných podmínek, ve kterých může být režim demokratický režim stabilní. Jistým předpokladem je důvěra občanů ve správnost a legitimitu režimu a jeho představitelů. Občané se následně řídí podle hodnot, v které věří, a tyto hodnoty by měly v ideálním případě dospět mezi lidmi ke konsensu, z něhož by byl

následně vytvořen společenský řád, který by utvářel jak společnost, tak politiku. Problémem však podle Barryho je skutečnost, že se občané často nemusí řídit podle hodnot, které chápou jako správné a demokratické, jelikož jsou hodnoty determinovány historicky, výchovou a nejsou tedy nezávislé na tom, co bylo chápáno jako demokratické v minulosti. Barry také poukázal na další problémy sociologických přístupů, a to převážně ve snaze definovat demokracii, stabilní demokracii a hodnoty, které jsou pro ideální stav důležité. Jak například Eckstein, tak Lipset, v jejich definici zapomínají na období druhé světové války, které podle Barryho narušilo onu dlouhodobost a nepřetržitou situaci. Stejně tak jsou jisté obtíže s potřebnou mírou naplněnosti demokratických hodnot a určením toho, jaké hodnoty jsou a jaké nejsou demokratické. (Barry 1978, s. 88-89) V sociologických přístupech tedy (na rozdíl od ekonomického) mohou chybět empirické důkazy, deskriptivní analýzy a celkově jsou tyto teorie nedostatečně rozvinuty pro současnou společnost.

Barry obecně neodsuzuje přístupy k politickým teoriím jako takové, problém vidí spíše v tom, že se oba přístupy de facto staví do krajních pozic a mělo by se dojít spíše k určitému konsensu mezi těmito dvěma přístupy. Diskuse o možném lepším uchopení zůstává (v době, kdy Barry svůj text psal) otevřená, a to hlavně díky tomu, že podle jeho názoru nebylo dosaženo dostatečného teoretického popsání a uchopení těchto dvou přístupů. Hlavně sociologický přístup je nedostatečně vysvětlený a chybí mu hlubší a empirické, teoretické zakotvení.

Díky výše uvedeným autorům můžeme říci, že hlavním problémem, který se teorie participační demokracie snaží překonat, je představa, že lidé mají sklony k autoritářským představám, a že nejsou dostatečně schopni podílet se na politickém rozhodování. Spolu s tím jsou občané chápáni především jako sobečtí jedinci, kteří budou jednat v zájmu vlastním, a nikoliv kolektivním. Z tohoto důvodu byly reprezentativní vlády chápány jako vhodné pro demokracii, jelikož překonávaly individuální zájmy a zastávaly kolektivní potřeby. Vypuštění morálních předpokladů a přílišné zaměření se na empiricky podložený deskriptivní popis systému nepřináší normativní hledisko, které je pro teorie participační demokracie důležitým prvkem a v teorii liberální demokracie by nemělo být opomenuto.

V další části se tedy budu věnovat revidované teorii liberální demokracie, která již participaci a aktivizaci občanů chápe jako nezbytnou a je to jejím hlavním předpokladem pro stabilní a funkční demokratické nastavení jak státu, tak společnosti jako takové.

1.3 Vymezení participační demokracie

V této kapitole se hodlám věnovat přímo teoriím, které chápou participaci občanů jako nezbytný předpoklad pro demokratické zřízení. Využiji k tomu opět texty od Benjamina R. Barbera, Carole Pateman a C. B. MacPhersona, jelikož si myslím, že explicitně popisují systém, který můžeme nazývat participačním, a proto jsou tyto knihy pro mou práci vhodné. Poválečné teorie liberální demokracie, jak jsem ukázal výše, nedostatečně naplňují hodnoty a ideální podobu demokracie, proto tedy participační teoretici přišli s určitými prvky, o které je třeba tyto teorie doplnit, abychom překonali problémy, které teorie liberální demokracie nezohledňují. Participační demokracie chápe jakékoliv sociální vztahy jako vztahy politické, tedy, že se sociální vztahy přímo dotýkají rozložení moci ve společnosti, a pokud budou mít všichni občané možnost participovat na politických rozhodnutích, bude ve společnosti docházet k demokratizaci. Participační demokracie je tedy charakteristická určitým ideálem, ke kterému má společnost dojít, a tímto ideálem je podílení se všech občanů na rozhodnutích, která se týkají jejich životů, socializace a informovanosti, díky kterým se z jednotlivců stanou demokratičtí občané.

Pateman se ve svých textech zaměřuje především na participaci občanů na pracovištích v rámci industriálního systému, tedy na demokratizaci firem a podniků, ve kterých se člověk nejlépe může učit demokratickým hodnotám. Na druhou stranu však na dřívějších teoreticích poukazuje na zásady a výhody participační demokracie, které mohou pro tuto práci využít, a částečně se dotýká i občanského sektoru, který je v dalším výzkumu klíčový. Oproti Pateman se Barber snaží teoreticky zakotvit demokratizaci a zpřístupnění celého spektra politických institucí na různých úrovních občanům a přímo ukazuje, jak by participační společnost měla vypadat. C. B. MacPherson se podobně jako Barber soustředí na to, jak by měla být participační společnost nastavena, a co je potřeba změnit, abychom k tomuto stavu mohli dojít.

Podle Benjamina Barbera je silná demokracie formou participační demokracie a: *„spočívá na myšlence sebe-vládoucí komunity občanů, kteří jsou spíše než homogenními zájmy, sjednoceni občanským vzděláváním, kteří jsou schopni společného cíle a vzájemného působení, a to na základě jejich občanských postojů a participačních institucí, spíše než na altruismu a dobré povaze“*. (Barber 2003, s. 117) Takto pojatá demokracie stojí v protikladu k slabým demokraciím, které Barber chápe jako instrumentální a reprezentativní.

Carole Pateman nahlíží na participační demokracii tak, že má edukativní charakter, tedy, že participační demokracie rozvíjí u člověka skrze participaci určité psychické a morální dovednosti a kvality, které jednak člověka učí osvojovat si demokratické hodnoty a zároveň z jednotlivce vytváří sebevědomého a aktivního občana, který překonává individuální zájmy a jedná v zájmu společnosti. Teorie participační demokracie, na rozdíl od liberálních teorií reprezentativní demokracie, se nesoustředí pouze na národní úroveň, ale klade si za cíl demokratizaci i jiných než vládních institucí, jelikož pouze v demokratizovaném systému autorit může člověk rozvinout svůj potenciál a demokracie může být naplněna.

C.B. Macpherson, podobně jako Pateman i Barber, požaduje nutnost přeměny reprezentativního systému v jinak nastavenou společnost. Klade důraz na vytváření různých organizací, jejichž členy bude spojovat společný zájem, a kteří se budou snažit o prosazování obecného zájmu, jelikož se budou chápat jako členy určité komunity, jejichž potřeby mají hájit.

V další části se zaměřím na určité oblasti, které jsou pro teoretiky participační demokracie důležité a kterým se ve svých textech věnují. Na základě těchto stěžejních bodů se pokusím představit demokracii, kterou můžeme nazývat participační, a tyto aspekty využiji v následujícím výzkumu, kde budu analýzou odpovědí zástupců politických aktivistů zkoumat, do jaké míry jejich přesvědčení a práce korespondují s teorií participační demokracie.

1.4 Edukativní činnost a aktivní občanství

Podle teoretiků participační demokracie je jednou z nejdůležitějších rolí demokracie edukativní činnost, která rozvíjí možnosti a schopnosti jednotlivce. Edukace však nemá probíhat skrze vedený monolog vládnoucích, kteří své představy chápou jako správné, proto by se jimi občané měli řídit, ale právě skrze proces participace. Participace, jako záměrné a aktivní ovlivňování politických rozhodnutí na jakékoli úrovni, totiž, jak uváděl již Rousseau, u občanů rozvíjí odpovědné individuální i společenské jednání, které jednotlivci ukáže, že jsou individuální a veřejné zájmy velmi úzce propojeny a nejlepší způsob, jak dojít k cíli, je skrze kooperaci s ostatními. (Pateman 1970, s. 24) V situaci, kdy se jednatel stane členem společnosti, bude chápat své zájmy jako veřejné, a systém se stane stabilním, jelikož se aktivní občan skrze participaci bude snažit o jeho zachování. Stejně tak participace posiluje vědomí, že je člověk svým vlastním pánem, jelikož se podílí na tvorbě zákonů a opatření, které následně ovlivňují jeho život, a že jen nedeleguje moc na politické elity, které následně

jednají podle vlastního přesvědčení. Lze říci, že díky participaci může být překonán pocit odcizení politických elit, který je pro dnešní dobu tak charakteristický, a to právě kvůli tomu, že se člověk naučí, že jsou politické instituce přímo závislé na občanech, existuje mezi nimi spojitost, a jedinec, který je chápán jako aktivní občan, má možnost politické výstupy ovlivňovat.

Stát, ale také různé další instituce, se mají snažit o přetvoření konfliktu, který vzniká z prosazování individuálních zájmů, ve spolupráci mezi občany, kteří se v rámci komunity budou snažit o jeho překonání, a to právě díky občanskému vzdělávání, které bude jednotlivce učit, jak správně komunikovat s ostatními a jakým způsobem přetvořit individuální zájmy ve společné. (Barber 2003, s. 135-137) Člověk se tedy učí, jak správně tvořit rozhodnutí, a tato rozhodnutí můžeme nazývat občanskými, jelikož se nejedná o prosazení individuálního zájmu, ale o společný čin, který je vytvářen a realizován v rámci komunity, jíž je občan vědomým členem.

Jak Pateman, tak Barber tedy chápou edukativní charakter participace převážně tak, že vytváří aktivního občana, který je pro participační demokracii nezbytný. Tento občan se naučí demokratickým hodnotám, jichž se stane nositelem, ale také se bude vědomě a cíleně zapojovat do aktivit, které mohou vést k ovlivnění politických rozhodnutí, a to jak přímou participací v rámci komunit, tak například zapojováním do činností nevládních organizací, které zastupují občanský sektor. Podle Barbera je přímá participace formou vzdělávání, které je explicitně veřejné, jsou to aktivity, které lidé konají s ohledem a ve spojitosti s ostatními, a jen díky tomu, že ovlivňují i další členy komunity, učí to člověka k občanství, pocitu sounáležitosti a spolupráce. (Barber 2003, s. 235-236)

Teorie participační demokracie obecně stojí proti představě, že by lidé měli být apatičtí a mají jen odevzdávat svůj hlas ve volbách, které určí reprezentanty, jež budou do určité míry nezávislími vykonavateli moci. Delegace moci a pasivní podřízené postavení občanů nepovede podle teoretiků participační demokracie k prosazování kolektivního zájmu, ale otevírá cestu pro individuální zájmy elit, které je budou schopné prosadit.

Participační charakter má tedy skrze edukaci rozvíjet aktivního občana, který na rozdíl od reprezentativních autorit bude schopný jednat v zájmu společnosti, jelikož bude jejím přímým členem. Jen v rámci komunity, podle Barbera, mohou být rozvinuty hodnoty a ctnosti, které chápe jako demokratické, a pouze skrze aktivní participaci se občan členem komunity stává. Pro silnou (participační) demokracii je základní podmínkou vytvoření sebe-vládoucí

komunity, která je možná pouze tehdy, pokud občané budou vědomě participovat na možnosti a následném udržení této komunity.

Aktivní občané, kteří jsou skrze participaci edukováni, se budou následně dobrovolně zapojovat do diskuse o podobě politických rozhodnutí, do které budou vstupovat s různými představami, ale právě díky prověření diskusí a společnému jednání a posuzování různých podob a dopadů, bude výsledná podoba rozhodnutí společným zájmem, který bude mnohem lépe aplikovatelný než rozhodnutí reprezentantů vně diskuse s občany státu, jež často nemusí být legitimní.

Carole Pateman na myšlenkách J. J. Rousseau a J. S. Milla ukazuje, že aktivní občanství rozvíjí zodpovědnost za jednání, které překoná individuální zájmy a které nebude řízeno aktuálními chytáči, nýbrž bude jednáním v rámci kolektivního zájmu. Toto jednání povede k tomu, že bude společnost správně nastavená, jelikož se na podobě sociálních vztahů budou podílet lidé, kterých se přímo dotýkají, proto se budou snažit, aby byly nastavené tak, aby pozitivně ovlivňovaly co nejširší část společnosti, jelikož tím, že člověk jedná podle kolektivního zájmu, automaticky ovlivňuje výstupy pro všechny členy společnosti. (Pateman 1970, s. 25-35)

Podle výzkumů Almonda a Verby Pateman uvádí, že: „*Tam kde komunální vlády podporují participaci, je posilována kompetentnost, která se poté projevuje i na úrovni národní*“.
(Pateman 1970, s. 47) Kompetentnost jde ruku v ruce s pocitem úspěšnosti, který občané získávají skrze participaci na nižších politických úrovních, ale také v různých nevládních a dobrovolných organizacích. Míra pocitu úspěšnosti, ve smyslu představy, že člověk svým jednáním dokáže ovlivňovat politické výstupy, je přímo spojena s možností občanů podílet se rozhodnutích, které přímo ovlivňují jejich životy. Velmi důležitá je tedy struktura autorit, se kterou se jedinec setkává na nižších úrovních, než je národní. Pokud je člověk ve své obci či různých organizacích a institucích vystaven despotickému chování a striktně hierarchizovanému systému, nebude se u něj do budoucna rozvíjet pocit úspěšnosti a kompetentnosti, a proto nebude následně participovat.

Pasivita občanů, kterou oceňují teorie, které jsem zmiňoval výše, není podle teoretiků participační demokracie opodstatněná. Člověk se nerodí s nedemokratickými hodnotami, jde o vzájemné působení institucí a občanů, které tyto hodnoty utváří. Pokud tedy občan bude veden k tomu, aby zastával demokratické hodnoty, nebudou posilovány hodnoty autoritářské a aktivní občan bude pro demokracii velmi posilujícím objektem.

1.5 Změna uvědomění

Spolu s aktivním občanstvím výrazně souvisí i změna uvědomění jednotlivců, které je nezbytným předpokladem pro možné fungování participační společnosti. Sobecké a individuální zájmy u jednotlivce nemohou vést k demokratické společnosti, jelikož i v případě, že člověk bude participovat na politických rozhodnutích, bude tak činit s ohledem na obohacení sebe sama (podobně jako u ekonomického přístupu zmiňovaného Barrym). Proto je potřeba zaměřit se nejenom na instituce a nastavení sociálních vztahů, ale i na samotného člověka, který musí změnit své chápání tak, aby bylo možné dosáhnout participační společnosti. Člověk nežije ve vzduchoprázdnu, proto je zřejmé, že je ovlivňován svým okolím a institucemi, a pokud budou tyto vztahy nastaveny správně, je pro jednotlivce jednodušší toto uvědomění proměnit.

C. B. Macpherson touto změnou uvědomění člověka chápe proměnu celého myšlení a chápání sebe sama. Člověk může sám sebe chápat jako pouhého spotřebitele, tedy individualisticky se zaměřením na vlastní zájmy a zisky, které z aktuálního systému může čerpat. Participační občan má však jednat s vědomím, že vynakládá značné úsilí na vylepšení a prosazení svých možností, a to ve prospěch komunity, ve které žije. Takovýto stav myslí by vedl k tomu, že člověk bude aktivním tvůrcem takového jednání, které povede ke zlepšení mezilidských vztahů a pocitu sounáležitosti v rámci komunity, jejíž členové budou myslet stejným způsobem, tedy nikoliv individualisticky, ale společně, občansky. Participační demokracie a společnost se má snažit, aby k tomuto uvědomění mohlo dojít, a to právě díky procesu participace a otevřenosti, které působí na psychiku jedince, který své chápání díky tomu může proměnit. (Macpherson 1977)

Změnu občanského uvědomění akcentuje i Barber, který uvádí že: „*vytváření rozhodnutí v silné demokracii je založena na vůli, spíše než na volbě a na úsudku, spíše než na preferenci*“. (Barber 2003, s. 200) Člověk tedy nemůže přemýšlet tak, že něco chce, ale tak, že to, co bude činit a za čím bude stát, bude dobré pro nás všechny v rámci společnosti. Občan de facto neoperuje se slovem *já*, ale se slovem *my*, a to i v případě, že se může zdát, že jednání bude v rozporu s představou individuálního zájmu. V participační společnosti již nezbyde prostor pro vymezování se na *já* a *oni* (ve smyslu politické elity), jelikož se má každý podílet na politických procesech a elity již nadále nebudou existovat. Takovýto myšlení se u člověka vyvine skrze participaci na diskusích, jelikož právě v situaci, kde budou občané

o svých přesvědčení hovořit, mohou být individuální zájmy přetvořeny ve společnou vůli, která je pro demokracii žádoucí.

Proměnou uvědomění je také chápána změna pohledu na druhého člověka. Skrze občanství se přetváří vztah mezi lidmi, a to ze vztahu cizinců na vztah sousedů, občanů a členů jedné komunity. Jde tedy spíše o změnu vědomí a chápání sociální propojenosti, než o geografickou blízkost, která z jedince dělá občana. Takto nastavené sociální vztahy budou založeny na empatii a vzájemné závislosti, budou posilovat respekt mezi občany a zároveň bude posilována společná činnost a soukromé zájmy se přetvoří v obecné. (Barber 2003, s. 223)

Teorie participační demokracie se tedy nezaměřují pouze na změnu institucí, které v rámci systému fungují, zaměřují se ale i na psychologický charakter jednotlivce, který si má uvědomit to, že je občan, a že jeho jednání má být v zájmu celé komunity, jelikož díky sounáležitosti s ní se člověk stává občanem. Na občany a instituce nelze nahlížet odděleně. Se změnou na jedné straně přichází změna na straně druhé, a pokud chceme dojít k participační společnosti, je třeba zaměřit se jak na myšlení člověka, tak na instituce, v rámci kterých lidé žijí.

1.6 Vytváření komunit, inkluzivní charakter, demokratické hodnoty

Participační demokracie je formou, která výrazně zaměřuje svou pozornost na komunity a další místa, ve kterých jsou lidé spojováni. Podle Barbera by právě vytváření komunit mělo být hlavní politickou aktivitou, přičemž tato komunita nebude tvořena jednotlivci, ale občany, kteří se za členy komunity považují a jsou nositeli notné dávky empatie a pocitu sounáležitosti. Právě komunita je prostor, ve kterém dochází k diskusi nad politickými otázkami a člověk je právě v jejím rámci schopen naplnit představu o občanství, které vzniká z jednání ve společném zájmu a vzájemného ovlivňování se.

Na rozdíl od slabé demokracie, kde je politika v rukou expertů a volených zástupců, se v silné demokracii předpokládá zapojení širokého spektra občanů, kteří mají různé pohledy na různé otázky, ale díky občanským aktivitám se učí jak myslet a jednat veřejně, a tím se stát členem komunity, která hájí kolektivní zájmy a v níž je možné překonat sobeckost a individualitu. Právě silná demokracie má z Barberových typů demokracie nejméně exkluzivní charakter, jelikož nezohledňuje rasu, pohlaví, či socio-ekonomické postavení, ale členem komunity se člověk stává díky společné práci a diskusi, tedy skrze jednání, do kterého se může zapojit každý bez jakýchkoliv rozdílů.

Vytváření komunit a aktivní občanství plní i inkluzivní charakter, který je pro dnešní, kulturně i sociálně velmi různorodou společnost, často velkým problémem. Jak ukazuje Pateman na brazilském městě Porto Alegre (kde je od roku 1989 zavedeno participační rozpočtování, tedy forma ekonomické distribuce finančních prostředků na základě diskuse a podílení se dá se říci všemi občany), participací se začaly řešit otázky, které dříve nebyly brány jako důležité. Na politických a ekonomických rozhodnutích se začaly podílet i dříve vyloučené skupiny, což vedlo k výraznému zlepšení například hygienických a zdravotních opatření, které tížily převážně komunity s nižším soci-ekonomickým postavením. „*Značný nárůst participujících se projevil především u znevýhodněných skupin občanů, tj. nejchudších a nejméně vzdělaných obyvatel Porto Alegre, kteří byli před zavedením participačního rozpočtování téměř vyloučení z veřejného dění*“. (Hrubeš 2014, s. 11)

Stejně tak, jako došlo k začlenění vyloučených skupin obyvatelstva, došlo také k větší participaci žen. Na začátku projektu participačního rozpočtování byly ženy přítomné pouze v první úrovni (ze tří možných, přičemž třetí úroveň je nejvyšší) participačního rozpočtování a v dalších dvou stupních byly ženy pouze jako pozorovatelé. Ke změně došlo na počátku dvacátého století, kdy se poměr mužů a žen stal skoro vyrovnaným. Můžeme tedy říci, že díky participační demokracii dochází k překovávání genderových stereotypů a zrovnoprávňování postavení žen a mužů. (Pateman 2012, s. 12)

Jedině v rámci komunity a díky aktivnímu občanství je podle Barbera možné rozvíjet demokratické hodnoty (svoboda, rovnost, sociální spravedlnost), které podle něj v poválečných teoriích liberální demokracie chybí. Hodnota svobody nemůže být dosažena, pokud lidé nejsou odpovědní za politiky (ve smyslu policy), které ovlivňují jejich životy, proto je tedy potřebná společná deliberace, rozhodování a jednání, jelikož pouze tehdy může být hodnota svobody jak jednotlivce, tak společnosti, dosažena. Svobodu Barber chápe jako do jisté míry sebe-vládu, tedy možnost ovlivňovat politické procesy, které se přímo dotýkají životů členů společnosti, a nikoliv pouhou delegaci výkonné moci na reprezentanty. Podobně se ke svobodě staví Carole Pateman, která na Rousseauových myšlenkách dokládá nutnost svobody v demokratické společnosti: „*člověk má být nucen k tomu, aby byl svobodný... a svoboda znamená poslušnost k právu, které si jednotlivec sám sobě předepsal*“. (Pateman 1970, s. 25) Zákony, které se týkají občanů, mají tedy vycházet z diskuse mezi lidmi, kteří budou svými vlastními pány pouze v případě, když se na tvorbě zákonů budou podílet.

Stejně jako svoboda je i hodnota rovnosti podle Barbera možná pouze v komunitě, která je tvořena občany. Nikoliv jednotlivci s individuálními zájmy, ale občané, kteří přemýšlí a

jednají v zájmu komunity, mohou být rovní, jelikož se každý podílí podobnou měrou na záležitostech, které komunitu ovlivňují. Rovnost je tedy vyjádřena možností všech občanů promlouvat do politických procesů, které přináší určité výstupy a aktivní podílení se na těchto procesech. Rovnost podle teoretiků participační demokracie neznamená jen to, že má každý člověk aktivní i pasivní volební právo (jak tomu bylo v poválečných teoriích), ale znamená to aktivní vstupování do politických procesů a možnost politické výstupy ovlivnit svým jednáním.

Pokud reprezentativní demokracie zasahují do autonomie a soběstačnosti jak komunity, tak občana, nemůže být v rámci tohoto systému zajištěna ani spravedlnost. Reprezentace ze své podstaty podle Barbera brání rozvoji participační společnosti, a to převážně díky tomu, že nenechává prostor sebe-regulačního mechanismu komunitám a staví občany do podřízeného postavení, proto nemůže dojít ke spravedlivému stavu, kterého mohou dosáhnout jen svobodní a rovní občané, kteří se na takovém nastavení podílejí. Spravedlnost se, podobně jako rovnost, zakládá na možnosti sebe-vlády a autonomních komunit, které budou ve vzájemné interakci a svým jednáním budou ovlivňovat jak sebe sama, tak ostatní komunity, se kterými budou přicházet do kontaktu.

1.7 Změna lokálních úrovní a posílení informovanosti

V participačních společnostech je podle Barbera nezbytnou podmínkou proměna obecného postoje k diskusi a mluvení jako takovému. Hovořit o politických otázkách nemohou jen politické elity, které mezi sebou dospějí k nějakému rozhodnutí, diskuse se musí rozvíjet mezi všemi občany v rámci komunity. „*Diskuse v silné demokracii zahrnuje vždy jak poslech, tak mluvení, cítění stejně jako myšlení a jednání stejně jako reflektování*“ (Barber 2003, s. 178) Reprezentativní vlády se tedy musí otevřít názorům, které jsou zastávány v rámci společnosti, měly by naslouchat, a nikoliv zamítat a negativně nahlížet na jakékoliv možné ovlivňování ze stran občanů i různých organizací. I menšinové názory mají mít možnost být vyslyšeny a měly by být prověřené v diskusi, a i když nakonec nebudou realizovány, bude docházet k překonávání pocitu odcizenosti politických elit, jelikož se reprezentativní orgány budou přeměňovat v participační, které jsou deliberaci a diskusi otevřené. Diskuse nemá popisovat a zvýrazňovat názorové rozdíly, ale má hledat a vytvářet vzájemnosti, které povedou ke shodě. Stejně tak by otevřená diskuse vnášela do politiky určitý elán, a politické procesy by se nestávaly rigidními, pro občany nezajímavými. Pokud bude překonána představa, že lidé mají jen volit a politické elity rozhodovat, bude pro diskusi prostor, a právě zapojením se do

mluvení o politických otázkách budou lidé vytvářet názory, které nejsou individuální, ale občanské, tedy v zájmu všech.

Obecně se teoretici participační demokracie shodují, že je pro demokratickou společnost nezbytné, aby byla demokratizace provedena nejprve na nižší politické úrovni, než je státní, jelikož pouze tehdy, pokud člověk může participovat na rozhodnutích lokální úrovně, bude schopen participovat i na úrovni národní.

Jak uvádí Barber: „*Politické uvědomění začíná v sousedství*“. (Barber 2003, s. 269) Občané tedy musí mít možnost rozhodovat o záležitostech týkajících se jejich běžného života, a to skrze různá sousedská a lokální shromáždění, které však nebudou řešit jen otázky týkající se jejich komunity, postupně se totiž na této úrovni mají řešit i otázky, které budou ovlivňovat celý stát. V rámci těchto setkání se lidé budou učit, jak diskutovat a rozhodovat, a to právě skrze participaci a vzájemné působení na otázkách, ovlivňujících celou komunitu. Ačkoliv kritici participace občanů tvrdí, že se lidé o politiku nezajímají, nebo jsou moc pracovně vytížení, proto nebudou participovat, Barber s tím nesouhlasí. Není to pasivita a apatičnost lidí, díky čemuž nedošlo k výraznému nárůstu participace, ale nastavení politiky, které nedává lidem prostor pro podílení se na politických rozhodnutích, politika dělá lidi bezmocné a nepočítá s nimi. (Barber 2003, s. 272)

I v dílech J. S. Milla, kterého Pateman chápe jako teoretika participační demokracie, je velmi dobře viditelné, že je zastáncem participace na nižších úrovních politického systému či autoritativních struktur. Společnost jako celek chápal jako složeninu různých politických systémů a autoritativních struktur, které výrazně ovlivňují jednotlivce, proto „*k podílení se na demokratickém zřízení na úrovni národní, musí být kvality jedince rozvinuty skrze demokratizaci autoritativních struktur na všech úrovních politických systémů*“. (Pateman 1970, s. 35)

„*Je to právě participace na lokální úrovni, která jednotlivce učí demokracii. Nenaučím se číst, psát, řídit a plavat pouze tím, že nám je řečeno jak na to, ale tím, že tu činnost provozujeme*“. (Pateman 1970, s. 31)

Lokální úroveň je tedy prvním místem, které má občanům umožnit participaci na politických rozhodnutích, a to i například o podobě města a sousedství ve smyslu rozhodování o parcích, či úpravách a stavbách jednotlivých domů a objektů služeb, tedy přímá participace na podobě okolí, ve kterém lidé žijí. Pokud lidé budou společně rozhodovat a diskutovat o problémech,

bude to posilovat jejich pocit sounáležitosti, který následně povede občany ke spolupráci, a to právě ve jménu společných cílů a zájmů.

Rozvoj lokální úrovně musí přinášet i změnu informování lidí o otázkách, které jsou v rámci politického procesu projednávány. Ačkoliv jsou texty, které v této práci využívám, psány ještě před tím, než byl vynalezen internet, jak Barber, tak Pateman i Macpherson kladli velký důraz na to, aby byly informace mezi lidmi distribuovány mnohem výrazněji, jelikož pouze informovaný člověk může odpovědně diskutovat a podílet se na politických otázkách, které ovlivňují celou komunitu.

Pro dostatečně povědomí občanů o politických otázkách je tedy potřeba, aby byly rozvinuty informační kanály, které budou rozšířené mezi většinu obyvatel, budou volně přístupné a přehledné, a člověk díky nim bude mít možnost věcně a odpovědně diskutovat a podílet se na politických rozhodnutích.

1.8 Shrnutí teorie participační demokracie

Teorie participační demokracie tedy klade důraz na to, aby se na jednotlivce a jejich instituce nenahlíželo odděleně, jelikož oddělení nejsou. Stejně tak existence reprezentativních orgánů na národní úrovni nejsou dostatečné pro funkční demokracii, je totiž za potřebí vzdělávat občany skrze a k participaci, díky které si osvojí demokratické hodnoty a budou podle nich žít.

Současná zastupitelská demokracie totiž podle zastánců participační demokracie nedostatečně zohledňuje zájmy občanů a politické strany, které mají reprezentovat voliče, se dostaly na dominantní pozici, která se občanům jeví jako velice vzdálená a často od nich odcizená. Řešením této odcizenosti by tedy mělo být širší zapojení, a také přímý vliv občanů na rozhodovací procesy, které utváří současnou společnost.

Nejdůležitější funkcí participace je edukativní činnost, která má psychologický aspekt, ale také prakticky vyvíjí demokratické dovednosti a procedury. Participační demokracie, pokud by byla nastolena, bude samo udržujícím systémem, a to právě díky edukativnímu procesu, který občany naučí, že tento systém je ten správný a oni ho budou chtít zachovat. Čím více lidí bude participovat, tím lépe bude systém fungovat a samotná participace má velmi pozitivní integrační a inkluzivní vliv. Pro demokratický politický systém je tedy participace velmi žádoucí, jelikož ve společnosti, kde byly všechny politické systémy socializovány a demokratizovány, jsou hodnoty demokracie mnohem lépe udržitelné.

Teorie participační demokracie se dále zaměřují na proměnu lokálních úrovní, kde probíhá socializace jednotlivce tak, že se učí dovednostem a rozvíjí sám sebe, aby mohl následně aktivně jednat na úrovni vyšší.

Velmi důležitá je také proměna informování občanů, které musí být co nejvíce rozšiřováno a zlepšováno, a to především díky vylepšování informačních kanálů, díky kterým se posílí povědomí občanů o politických procesech a možnostech komunit zapojit se do těchto procesů.

Po teoretickém uchopení, o které teoretici participační demokracie usilovali, zůstává otázka, jaký je vztah mezi teorií a praxí. V druhé, výzkumné části, se tedy zaměřím na nevládní organizace působící v České republice, přičemž budu zkoumat, zda jsou neziskové organizace, které můžeme chápat jako politicky aktivistické, pouze součástí nastaveného systému, nebo zda u nich dochází k určitému demokratickému sebepochopení a zda se snaží rozvíjet společnost ve smyslu rozvoje participační demokracie.

2 Výzkumná část

V této části práce se chystám věnovat přímo nevládním organizacím, které můžeme nazývat politicky aktivistické. V první části představím obecně politický aktivismus, a to převážně na knihách Ondřeje Císaře, kterého považuji za jednoho z nejvýznamnějších autorů, kteří se v České republice politickému aktivismu věnují. Následně krátce představím organizace, které jsem pro tento výzkum zvolil, a až poté budu analyzovat odpovědi zástupců politického aktivismu, díky kterým můžeme dojít k tomu, jak svou činností ovlivňují společnost v České republice.

Výzkum jako takový je založen na rozhovorech, které jsem se zástupci nevládních organizací provedl, s využitím nahrání audiozáznamu, díky kterému jsem následně odpovědi přepsal a v této části práce je budu analyzovat tak, že se budu snažit zjistit, zda z odpovědí na mé otázky vyplývá, že ideje participační demokracie jsou součástí jejich sebepochopení a jejich úspěšné činnosti. Tedy, zda jejich činnost a sebepochopení můžeme považovat za součást teorie participační demokracie, zda si kladou za cíl rozvíjet společnost ve jménu participace a zda a na kolik potřebují principy participační demokracie k tomu, co dělají.

Organizace, které jsem zvolil, jsou Glopolis, Fórum 50 %, Amnesty International, Transparency International, Rekonstrukce státu a Autonomní centrum Klinika. Tento výběr byl založen především na důležitosti a váze těchto organizací v občanském sektoru, jelikož se domnívám, že v současné době jsou právě tyto organizace chápány jako důležitá součást české společnosti a svou činností výrazně promlouvají do procesu politického rozhodování (tím samozřejmě nechci tvrdit, že v České republice nejsou jiné nevládní organizace, které můžeme chápat jako politicky aktivistické, ale myslím, že díky charakteru této práce je tento počet odpovídající). Druhým důvodem, proč jsem zvolil právě tyto organizace, je rozptýl oblastí, kterým se věnují. Tedy, že každá z těchto organizací svou činností ovlivňuje různé agendy a politické problémy, a proto podle mého názoru díky této různorodosti můžeme dobře posoudit, do jaké míry skutečně naplňují ideály teorií participační demokracie, a jak se k participační společnosti staví zástupci, kteří jsou občas spojeni jen tím, že jsou všichni podle svého statusu nevládními organizacemi, které určitým způsobem ovlivňují politické rozhodování.

Hypotézou této práce, kterou se právě díky analýze odpovědí zástupců nevládních organizací budu snažit obhájit, je představa, že nevládní organizace působící v rámci České republiky můžeme považovat za nositele základních hodnot teorií participační demokracie a že se nejedná pouze o „lobbisty“, kteří se snaží prosazovat své individuální zájmy a status nevládní

organizace je vlastně pouhou „maskou“, díky které je jednodušší soukromých zájmů dosáhnout.

2.1 Politický aktivismus v současné literatuře

Pro další výzkum využitelnosti teorie participační demokracie v činnosti politických aktivistů je podle mého názoru nutné, aby byly alespoň v krátkosti představeny některé podoby politického aktivismu v současné literatuře. Tato kapitola tedy bude krátce charakterizovat politický aktivismus především tak, jak ho ve svých textech popisuje Ondřej Císař.

Cílem této práce není posuzovat činnost politických aktivistů kvantitativním výzkumem, proto vědomě vynechávám přímou analýzu protestních akcí (ačkoliv pro většinu studií jsou právě protestní akce důležitým indikátorem činnosti politických aktivistů), a to jak jejich počtu, intenzity tak i reálného dopadu. Zaměřuji se spíše na kvalitativní pozorování toho, jak sami sebe političtí aktivisté chápou a jaké jsou jejich ideály, o jejichž dosažení se snaží.

Politický aktivismus je jedna z možností jak ovlivňovat politické rozhodovací procesy, a to jiným způsobem, než přímou účastí ve volbách. Pro tuto práci tedy využijeme definici Ondřeje Císaře, který politický aktivismus chápe jako „*úsilí zaměřené na ovlivňování politických výstupů jinou cestou než skrze účast v jakémkoli typu voleb*“. (Císař 2008, s. 29.)

Podle Ondřeje Císaře, Jiřího Navrátila a Kateřiny Vráblíkové v současné době můžeme rozlišovat politický aktivismus na tři různé podoby.

Starý aktivismus, jenž je charakteristický odborovými a agrárními zájmovými skupinami, které sledují převážně materiální zájmy a jejich organizace jsou vysoce formalizované. (Císař, Navrátil, Vráblíková 2011, s.140) V těchto organizacích je dobře viditelné zaměření na masové členství a individuální participaci jedince.

Nový aktivismus, který zahrnuje „*environmentální a lidsko-právní organizace, které jsou obecně spojovány s tzv. novými sociálními hnutími*“. (Císař, Navrátil, Vráblíková 2011 ,s. 141) Tyto organizace v západních demokraciích začaly vznikat na přelomu 60. a 70. let dvacátého století a soustředí se převážně na kvalitu společenských vztahů, postavení různých sociálních skupin a post-materialistické hodnoty. Pro organizace spadající do modelu nových aktivistů již není na tolik vlastní mobilizace velkého počtu jednotlivců, ale spíše tzv. transakční kapacita, tedy schopnost „*navazovat spojení s jinými aktivistickými organizacemi,*

vytvářet s nimi koalice a vstupovat do interakce s dalšími důležitými politickými aktéry“. (Císař, Navrátil, Vráblíková 2011, s. 157)

Radikální aktivismus poté stojí v opozici vůči systému jako takovému. Nejedná se tedy o jednotlivé, dílčí, změny, které by chtěli radikální aktivisté prosazovat, ale spíše o přetvoření stávající podoby společnosti podle jejich představ.

Myslím, že nevládní organizace, které jsem vybral pro tento výzkum, jsou podle tohoto rozdělení představiteli nového aktivismu, a to převážně z důvodu, že se již příliš nesoustředí na materiální zájmy a nesnaží se primárně mobilizovat velké masy lidí, ale spíše se snaží prosazovat post-materiální hodnoty a využívat svou transakční kapacitu za účelem ovlivňování rozhodnutí politických elit.

Ondřej Císař ve své knize *Politický aktivismus v České republice – Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace* shrnuje dosavadní výsledky diskuse o politickém aktivismu v zemích střední a východní Evropy. Císař tedy rozděluje aktivismus na participační, nebo transakční. Jedna strana (kterou nazýváme participačním aktivismem) chápe individuální participaci jako nezbytný předpoklad pro rozvinutý politický aktivismus a naplněnou občanskou společnost. „*Participační aktivismus odkazuje na schopnost aktivistů mobilizovat jednotlivce, tj. přivést je k participaci, transakční aktivismus zachycuje jejich schopnost vstupovat do transakcí s jinými nestátními aktéry i s reprezentanty oficiálních politických institucí.*“ (Císař 2008, s. 28)

Tento postoj, tedy chápání aktivismu jako participačního, dochází k závěru, že „*protože úroveň organizovaného členství v zemích SVE je nízká, občanské společnosti jsou tam slabé*“ (Císař 2008, s. 25).

Jak dokazují Petrova a Tarrow, individuální členství v různých organizačních strukturách je v post-komunistických státech oproti starším demokraciím na velmi nízké úrovni, proto nedochází k výrazné mobilizaci jednotlivce a měli bychom hledat jinou možnou specifikaci politického aktivismu.

Druhý pohled, tedy aktivismus transakční, se od předchozího liší tím, že se nezaměřuje přímo na participaci jednotlivců, ale soustředí se na úroveň organizační, tedy na přítomnost a činnost nevládních organizací. Takto pojatý aktivismus je nazýván transakční aktivismus. Činnost nevládních organizací je poté chápána jako advokační. Advokační činnost, jak uvádí například Pospíšil (Pospíšil et al. 2009) má mnoho definicí. Obecná, a podle mého názoru pro tuto práci nejpřínosnější, je definice, se kterou přichází Jeninks. Ten chápe tuto činnost jako

„každou činnost, která má za cíl změnu (veřejné) politiky nebo zajištění kolektivního statku“. (Jenkins 1987, s. 297 in Pospíšil et al. 2009, s. 6) Transakčním aktivismem jsou tedy *„spojení – stálá i dočasná–mezi organizovanými nestátními aktéry a mezi nimi a politickými stranami, držiteli moci a jinými institucemi“.* (Petrova, Tarrow, 2007, s. 79)

Politický aktivismus ve střední a východní Evropě je podle mnoha sociologů typický tím, že nevyžaduje přímou participaci jednotlivce, ale soustředí se spíše na transakční možnosti. Fakt, že se aktivismus nesoustředí přímo na participaci jednotlivců, by však neměl znamenat, že se nejedná o politický aktivismus jako takový. Podle takto chápaného transakčního aktivismu jsou političtí aktivisté chápáni jako *„sociální činitelé, kteří nalézají a usměrňují zdroje, aby předkládali sporné otázky veřejnosti a ovlivňovali agendu své politické obce“.* (Flam 2001, s. 5, in Císař, 2008, s. 8).

Můžeme tedy říci, že se od politických aktivistů v České republice přímo neočekává, že by se snažili svým jednáním cílit přímo na participaci jednotlivce, ale že se chápou spíše jako zástupci občanské společnosti, kteří se snaží prosadit svůj zájem směrem k politickým elitám. Myslím, že se obecně vzato činnost politických aktivistů v České republice s takto chápaným politickým aktivismem může ztotožnit, na druhou stranu se však domnívám, a také se to v další části práce budu snažit dokázat, že alespoň v oblasti idejí a sebeepochopení vybraných organizací, mohou být aktivisté chápáni jako pro participační, a proto využívající a potřebující principy teorií participační demokracie. Ačkoliv tedy nezpochybňuji, že primárním politickým aktivismem v České republice je transakční aktivismus myslím, že důležitá součást tohoto aktivismu je pro-participační sebe-pochopení organizací politické aktivismu, které uvedení sociologové zpravidla nedoceňují, nepřikládají mu význam a není v transakčním aktivismu přímo obsaženo. Mým cílem tedy bude díky odpovědím vybraných politických aktivistů dokázat, že sociologové věnující se politickému aktivismu nedostatečně zohledňují ideovou rovinu participační demokracie, kterou podle mého názoru političtí aktivisté pro svou činnost potřebují, a vědomě s ní také pracují.

2.2 Vybraní zástupci politického aktivismu v České republice

Ještě před představením otázek, které jsem pro můj výzkum využil, krátce popíši činnost a charakteristiku organizací, které jsem pro tento výzkum zvolil. Informace, které zde využiji, jsem čerpal z internetových stránek jednotlivých organizací, na kterých se svému představení věnují.

Rekonstrukce státu je projekt několika nevládních organizací, který se zabývá otázkami dobrého vládnutí, transparentností politických procesů, odpovědností veřejné správy a dalšími problémy, které chápou pro demokratický stát jako důležité. Jednou z hlavních aktivit Rekonstrukce státu je sledování legislativních procesů, na jehož základě se snaží o ovlivňování politiků v rámci těchto procesů, připravuje podklady pro projednávané návrhy zákonů a obecně se snaží přinášet svůj pohled do diskuse, která na politické scéně vzniká. (Rekonstrukce státu, © 2017)

Rozhovor za Rekonstrukci státu se mnou uskutečnil pan Lukáš Kraus a to 30. 3. 2017.

Glopolis je nezávislé analytické centrum, které se zaměřuje na globální výzvy, a jak na ně Česká republika reaguje. Glopolis se snaží rozvíjet diskusi o problémech, na které musí česká společnost reagovat, a to skrze osvětu, semináře a práci s veřejností i politiky. Z dlouhodobého hlediska se Glopolis zaměřuje na rozměr udržitelného rozvoje, tedy na globální otázky, které ovlivňují jak Českou republiku, tak Česká republika jejich řešením ovlivňuje zbytek světa. Jeho cílem je povzbudit aktivitu jak občanů, tak politiků, kteří jsou vykonavateli politických rozhodnutí.

Konkrétně je činnost Glopolisu vázána na otázky týkající se snížení plýtvání potravin v zemích střední Evropy, otevřené a transparentní daňové politiky, klimatických souvislostí migrace, udržitelného rozvoje a dalšího směřování České republiky. (Glopolis, © 2017)

Glopolis v mém výzkumu zastupoval pan Ondřej Kopečný, který mi poskytl rozhovor dne 19. 1. 2017.

Amnesty International je nevládní organizace, která usiluje o dodržování lidských práv po celém světě, a to skrze pořádání kampaní a veřejných akcí a usilování o systémové změny na úrovni států i mezinárodního společenství. Mezi hlavní cíle Amnesty International patří propouštění vězňů svědomí a spravedlivé soudy pro všechny, ochrana civilistů v ozbrojených konfliktech, odstranění diskriminace, zajištění práv uprchlíků a imigrantů, a jiné otázky týkající se kvality života člověka.

Amnesty International se snaží o získání podpory veřejnosti, a to skrze informování o různých protiprávních jednáních po celém světě, a také o mobilizaci jak občanů, tak úřadů. (Amnesty International, © 2017)

Organizaci Amnesty International v našem rozhovoru zastupovala paní Tereza Jarolímová a to 31. 1. 2017.

Transparency International je nezisková organizace, která si klade za cíl mapovat stav korupce v České republice a svou činností přispívat k jejímu omezení. Mezi hlavní aktivity, kterým se Transparency International věnuje, patří mapování korupce v ČR, snaha o zajištění otevřeného financování politických stran, podpora hospodárnosti veřejných rozpočtů transparentnosti veřejných zakázek, whistleblowingu, a také otevřené a kvalitní územní samosprávě. K těmto problémům pořádá Transparency International různé semináře, školení a další události, které jsou mířeny jak na politiky a úředníky, tak na aktivní občany, kteří jsou nedílnou součástí správně nastaveného politicko-spoločenského systému. (Transparency International, © 2017)

Rozhovor s Transparency International proběhl dne 1. 2. 2017 s panem Milanem Eiblem.

Fórum 50 % je nevládní organizace, která se snaží o vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice. Zastoupení žen v politických strukturách České republiky je v současné době na pouhých 20%, kdežto populace je tvořena z více než 50% ženami. Ženy jsou tedy podle Fóra 50% pod-reprezentovány, a proto se snaží motivovat ženy ke vstupu do politiky, podporovat aktivní političky a celkově vnášet do společnosti nové vize a přístupy, které s tímto problémem pracují. Činnost této nevládní organizace spočívá v pořádání konferencí a kulatých stolů, vydávání publikací, organizování kampaní na podporu žen v politice, organizování školení pro političky a další aktivní ženy, poskytování mentoringových programů pro političky, analýzách kandidátních listin a politických programů, zapojování veřejnosti na obecní úrovni a dalších aktivitách, které se snaží o podporu žen v participaci na rozhodovacích procesech.

Mimo jiné také Fórum 50 % zasedá v Radě vlády pro rovné příležitosti žen a mužů a předsedá Výboru pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a rozhodovacích procesech. (Fórum 50 %, © 2017)

Fórum 50 % v mém rozhovoru dne 26. 1. 2017 zastupovaly Veronika Šprincová a Markéta Mottlová.

Autonomní centrum Klinika je komunitní, nekomerční a samosprávná organizace, která nabízí služby a aktivity podle aktuálních potřeb občanů a komunit. Jedním z cílů Autonomního centra kliniky je socializace různých lidí, kteří přichází z odlišných prostředí, a to skrze sdílení společných hodnot, vzájemnou spolupráci. Její činnost je přímo spojena s obsazením budovy bývalé plicní kliniky sídlící na Praze 3 v ulici Jeseniova. Od roku 2014 zde Klinika provozuje tzv. squatting, tedy obsazení opuštěné či nevyužívané budovy, ke kterému nemá zákonně platné povolení.

Klinika má být místem pro občanské spolky, kde mohou rozvíjet svou politickou angažovanost a občanské uvědomění a mohou zde vznikat politické aktivity „zdola“, které jsou podle členů Kliniky důležitou činností, kterou mají občané v dnešní době provozovat.

Klinika chápe demokracii jako proces, kdy se lidé podílejí na rozhodování o věcech veřejných, a tento proces přesahuje individuální zájmy, a právě díky spolu aktivitě v rámci Kliniky by se lidé této participační demokracii měli naučit. (Autonomní sociální centrum Klinika, © 2017)

Autonomní sociální centrum Kliniky v mém výzkumu zastupoval pan Jan Gažda, který mi poskytl rozhovor dne 23. 2. 2017.

2.3 Výzkumné otázky

Myslím, že je v současné chvíli nutné, abych představil otázky, které jsem zástupcům organizací politického aktivismu předkládal tak, abych zjistil, jakou roli v jejich transakčním aktivismu hrají ideje občanské participace a participační demokracie jako takové.

- 1) Snažíte se nějak ovlivňovat rozhodování v rámci tvorby zákonů, zahraniční politiky apod.? Pokud ano, jak?
- 2) Jsou i aktivity, které využíváte méně nebo které jste vědomě vyloučili? (protest, manifestace, blokády)?
- 3) Jak vidíte v této části své práce (snaha ovlivnit politické rozhodování) svoji roli – co se snažíte do toho procesu vnést?
- 4) Jakou roli Vám z vašeho pohledu zase přisuzují úřady/poslanci apod., s nimiž pracujete?
- 5) Setkáváte se v prosazování svých cílů ze strany úřadů/Parlamentu apod. s překážkami? S jakými?
- 6) V jaké věci se Vám například v uplynulém roce povedlo dosáhnout vašich cílů?

- 7) A v jaké věci se zase věci nepovedly tak, jak jste chtěli/čekali?
- 8) Účastnily se kromě vás těchto rozhodovacích procesů (pokud šlo o rozhodovací procesy) jiné nevládní organizace?
- 9) Spolupracovali jste s nimi?
- 10) Byly podle vás dostatečně zastoupeny všechny různé strany, perspektivy, pohledy? Kdo Vám tam chyběl?
- 11) Z Vaší zkušenosti, dostává v České republice společnost dost prostoru vstupovat do tvorby politických rozhodnutí? Lze mluvit o občanské participaci?
- 12) Jak by podle Vás zapojení společnosti do procesu politického rozhodování mělo vypadat?
- 13) Vidíte svoji činnost jako svého druhu občanskou participaci, anebo ne nutně?
- 14) Co by bylo podle vašeho názoru dobré změnit na tom, jak fungují rozhodovací procesy, tak, aby bylo pro participaci občanů více prostoru?
- 15) Myslíte si, že pro rozvoj demokracie jsou nezbytné nevládní organizace, jako je ta Vaše, a že demokracie není vyčerpána stranickou demokracií? Důležitost na škále 1-10, přičemž 10 znamená nejvíce souhlasím, 1 odpovídá nejméně.
- 16) Je pro činnost nevládní organizace, kterou zastupujete, důležité vědomí, že kromě ovlivňování legislativy také rozšiřujete demokratické možnosti vlivu občanů na politiku? Důležitost na škále 1 - 10, přičemž 10 znamená, že nejvíce souhlasím, 1 odpovídá nejméně.

Tyto otázky jsem vytvořil z důvodu, že si myslím, že obecně nenutí dotazované k určité odpovědi, a že díky tomu mají dostatečný prostor vyjádřit své představy a zkušenosti, které kvůli své činnosti získali.

Otázku na aktivity, které političtí aktivisté využívají, jsem pro tuto práci zvolil proto, že se vědomě snažím vyhnout aktivistům, které můžeme označit za extremistické, či krajně radikální, a to kvůli tomu, že se nedomnívám, že by pro tento výzkum byli přínosem. Pojmeme extremistické poté chápeme definici Ministerstva vnitra České republiky, která extremismus označuje za: „*vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku*“. (Ministerstvo vnitra České republiky, © 2010)

Jelikož předpokládám, že právě političtí aktivisté jsou jednou z možností jak rozvíjet participační společnost, ptám se i na překážky, které jim teoreticky současný politický systém nastavuje, a tím by de facto zamezoval rozvoji participační společnosti.

Otázky se věnují z jedné části samotné činnosti, kterou političtí aktivisté provozují v rámci procesu politického rozhodování, a to proto, abych byl schopný zjistit, zda se skutečně mohou považovat za politicky aktivistické, a také abychom mohli reálně posoudit, zda skutečně využívají a rozvíjí ideály teorií participační demokracie. Druhou částí je pak zaměření se na vlastní představy politických aktivistů, a to převážně na jejich vlastní sebepochopení, zda oni sami považují svou činnost jako občanskou participaci, která je pro teorie participační demokracie zásadní.

Získané odpovědi budu analyzovat tak, abych zjistil, zda jednotlivé nutné kroky k dosažení participační společnosti, které jsem uvedl v teoretické části, chápou političtí aktivisté jako potřebné, tedy, díky určité kategorizaci zásad teorií participační demokracie budu zkoumat, zda a do jaké míry můžeme v odpovědích zástupců nevládních organizací, s kterými jsem rozhovor vedl, nalézt potřebu idejí, které jsou vlastní pro teorie participační demokracie. Kategorie, které jsou pro výzkum důležité, jsou posilování participace občanů, zaměření se na edukativní činnost a socializaci člověka, snaha o proměnu uvědomění jednotlivce, změna lokálních úrovní a posilování spolupráce v rámci komunit, rozšíření informovanosti celé společnosti a proměna současných reprezentativních orgánů ve více otevřené možnosti ovlivnění. V této části tedy vytvořím tematické okruhy, kterým se věnují mnou položené otázky, jejichž témata spolu souvisejí a odpovědi s danými tematickými okruhy podle mého zjištění kooperují.

2.4 Ovlivňování rozhodovacích procesů

Podle mého názoru je nejprve vhodné představit podobu zapojování se do procesu politického rozhodování jako takového a také to, co se do politického procesu snaží organizace vnést. Této formě ovlivňování a zapojování se do tvorby politických rozhodnutí se věnují převážně první, druhá a třetí otázka, proto si myslím, že odpovědi na tyto tři otázky mohou analyzovat společně, kdy na jednu stranu zjistíme, jakým způsobem se vybraní političtí aktivisté zapojují do procesu politického rozhodování, a zároveň můžeme vyloučit to, že by se svou činností mohli považovat za radikální či extremistické.

Projekt Rekonstrukce státu se tvorbu zákonů snaží ovlivňovat skrze lobbying, tedy schůzky s politiky, které snaží přesvědčit, aby podporovali devět protikorupčních opatření, které Rekonstrukce státu chápe jako důležité pro přijetí. Jak uvedl Lukáš Kraus, který se mnou

rozhovor vedl: „*Nejedná se o lobbying, který je známý dnes, ti placení lobbisté kteří někdy potají, někdy více veřejně, chodí za politiky, my o sobě mluvíme jako o občanském lobbyingu*“.
(Kraus, 2017) Rekonstrukce státu se otevřeně hlásí k tomu, že se snaží prosadit zákony z jejich programu, snaží se přicházet s vlastními pozměňovacími návrhy a připomínkovat konkrétní zákony, které přichází do parlamentu. Druhou aktivitou, kterou Rekonstrukce státu chápe jako velmi důležitou, je poté zapojování občanů a dobrovolníků, kteří se s jejich představami ztotožňují.

S otevřeností, kterou Rekonstrukce státu chápe pro svou činnost jako stěžejní, se pojí i aktivity, které využívá. Ve veřejné kampani se snaží o využití nadsázky a satiry, tedy: „*poslanci dáme na billboard kouzelnickou grafiku, nebo Milanu Urbanovi, který se podle nás podílel na vykostění zákona o registru smluv, dáme oblek uklízeče a čistící prostředky*“.
(Kraus, 2017) Takto vedená kampaň se tedy podle Rekonstrukce státu nesnaží být přímo negativní, nebo podpásová, ale snaží se o poukázání na problémy odlehčenou formou, tedy, že politický aktivismus může být provozován slušnou a konstruktivní formou, a to převážně skrze schůzky a diskuse s politiky, zároveň však také informovaností občanů o problémech, kterým se politici věnují.

Jako hlavní aspekt, který se Rekonstrukce státu snaží do procesu politického rozhodování vnést, je změna vědomí politiků tak, aby si nemysleli, že se občané o určité politické otázky zajímají před a v průběhu voleb, ale že existují problémy, které společnost řeší a zajímá se o ně i v průběhu jejich vlády. Můžeme tedy říci, že Rekonstrukce státu nepředpokládá apatii ze stran občanů, a právě již pracuje s představou, že se lidé sami o sobě o politické otázky zajímají. Tento moment je podle mého názoru důležitým, a to právě pro to, že tato organizace přímo počítá a zakládá svou činnost na představě, že lidská pasivita vůči politickým procesům je neopodstatněná, což je jeden ze základních pilířů teorií participační demokracie.

Glopolis, kterou v mém rozhovoru zastupoval zástupce ředitele Ondřej Kopečný, uvedl, že na nejobecnější úrovni je hlavní snahou organizace rozvíjet diskusi o globálních problémech, díky které by se mělo dojít k možným způsobům, jak má na tyto výzvy jak společnost, tak i politici reagovat. Činnostmi, které Glopolis využívá, jsou na jednu stranu schůzky a komunikace přímo s politiky, které se snaží přesvědčit o svém názoru na dané problémy, na stranu druhou je však také důležitá práce s veřejností, kdy se skrze osvětu, semináře a různé vzdělávací projekty a programy Glopolis snaží o zvýšení povědomí a o globálních otázkách v rámci celé společnosti. Můžeme tedy říci, že Glopolis využívá jak metody přímého

ovlivňování jednotlivých politiků a politik, tak se snaží o informování a zapojování veřejnosti, aby se také podílela na řešení problému, které chápe jako důležité.

Aktivity, které Glopolis využívá k ovlivňování rozhodovacích procesů nejvýrazněji, jsou spíše advokačního rázu, a to ve smyslu, že se snaží dostat různé subjekty k jednomu stolu a racionálními argumenty vést diskusi. Můžeme tedy říci, že spíše než na mobilizační možnosti společnosti v masovém měřítku, se Glopolis snaží o expertní řešení globálních problému, a to díky přinášení věcnosti do debaty a snahou a konstruktivní činností, která je podle pana Kopečného mnohem důležitější, než zatvrzelý, kritický postoj, který nepřináší žádné možnosti na změnu.

Do procesu politického rozhodování se Glopolis snaží vnést primárně rozměr udržitelného rozvoje, a to skrze probuzení aktivity celé České republiky, která je v současné chvíli podle pana Kopečného „*dosti uzavřená do sebe a málo se dívá za své hranice, staví se do role pasivního aktéra, který nemůže nic dělat a jen přijímat*“. (Kopečný, 2017) Probouzení aktivit České republiky se však nevztahuje pouze na politické elity, ale například skrze různé semináře na školách se Glopolis snaží žákům ukazovat, jak tím, co jedí, ovlivňují i další věci, které by si normálně do spojitosti s jídlem vůbec nedosadili. Ačkoliv snahou Glopolisu není aktivizovat jedince ve smyslu mobilizace v ulicích a na demonstracích, snaží se o změnu vnímání jednotlivce, která může v ideálním případě vést ke změně systému. Každý se má díky účasti na diskusi zamyslet nad tím, jak to, co každý den dělá, ovlivňuje jeho prostředí, jaké nese lidské jednání následky a podle toho se následně chovat.

Tereza Jarolímová, která zastupovala organizaci Amnesty International, jejich činnost rozdělila do dvou odvětví. Prvním okruhem jsou kampaně, kterými se snaží aktivizovat občany v České republice a různé dobrovolníky, kteří se zajímají o lidsko-právní otázky. Druhou oblastí je zaměření se na témata, která se zrovna projednávají v rámci parlamentu České republiky. V oblasti legislativní se Amnesty International snaží přesvědčit politické reprezentanty, aby přijali různé mezinárodní úmluvy o dodržování lidských práv, a na druhou stranu v oblasti občanské se snaží informovat veřejnost o mezinárodních smlouvách, které Česká republika zatím nepřijala a které jsou důležité. Můžeme tedy říci, že Amnesty International spojuje jak advokační činnost ve smyslu scházení se s politiky, které se snaží přesvědčit o určitých názorech, tak se zároveň snaží informovat veřejnost o problémech, které by se jinak do obecné diskuse nemusely dostat.

Aktivity, které Amnesty International využívá, musí být podle slov Terezy Jarolímové vždy v souladu s právním systémem České republiky. „*Cokoliv, co obsahuje násilný protest, je pro*

nás přes čáru. Cokoliv, co je protiprávní, je pro nás přes čáru. Pro nás je důležité zdraví a bezpečí našich aktivistů. Je pro nás důležité, aby Amnesty byla viděna jako důvěryhodná organizace..., raději vymyslíme kreativní koncept, který nám umožní velkou pozornost v médiích a nás bude bavit, než abychom udělali cokoliv s násilím“. (Jarolímová, 2017)

Do politického procesu se Amnesty International snaží vnést primárně aspekt lidských práv, tedy ovlivňovat politická rozhodnutí v souvislosti se zákony a opatřeními, které mají zaručit dodržování těchto základních lidských práv. Na druhou stranu spíše aktivistická část Amnesty International pracuje s jednotlivci na různých úrovních státu, kterým pomáhá s prosazením svých nápadů a názorů, organizací různých akcí na regionální úrovni a přinášením mezinárodních témat do regionů, kam by se jinak organizace dostávala obtížně.

Transparency International, které bylo zastoupeno analytikem Milanem Eiblem, do procesu politického rozhodování zasahuje převážně tím, že se osobně setkávají s politiky, a snaží se je přesvědčovat, jaké zákony schvalovat a jakým způsobem legislativní opatření vytvářet. Tím, že se důkladně věnují jednotlivým návrhům zákona, zkoumají možné dopady a hledají ideální cesty. Zástupci Transparency International podávají politikům informace, které často podle pana Eibla politici nemají, aby určité zákony kvalifikovaně schválili, či odmítli. Můžeme tedy říci, že podobně jako Glopolis, se snaží expertní cestou zkoumat jednotlivé návrhy zákonů a opatření, a následně politikům buď doporučit schválení v určité podobě, přepracování, nebo zamítnutí.

Jako jediná organizace, se kterou jsem tento rozhovor vedl, Transparency International vědomě vypouští mobilizační aktivity. *„My jako Transparency International se snažíme být neaktivistické, abychom tak nebyli vnímáni. Protože z definice našeho fungování nejsme aktivisté, jsme spíše buď občanská společnost nebo lobbingská část“.* (Eibl, 2017)

Hlavní aktivitou, kterou se do procesu politického rozhodování Transparency International snaží vnést, je profesionální pohled na danou problematiku. Tedy vstupovat do procesu politického rozhodování v celé jeho délce a snažit se ovlivňovat názor jednotlivých politiků, kteří následně budou o různých zákonech hlasovat. Jelikož v odpovědi nepadlo ani slovo o snaze aktivizovat občany, myslím, že se Transparency International snaží tedy primárně o prosazování svých zájmů vůči politickým elitám, a to na základě různých expertních analýz a jiných zkoumání dopadů jednotlivých zákonů, které budou a jsou v rámci legislativního procesu projednávány.

Organizace Fórum 50 %, kterou v rozhovoru zastupovaly Veronika Šprincová a Markéta Mottlová, svou činnost v procesu politického rozhodování vidí jako snahu o poukazování a prosazování genderových otázek, které v současné době nejsou podle Fóra 50 % dostatečně zohledňovány. Jednou z možností, jak ovlivnit politické rozhodování, je podepisování a vytváření otevřených výzev, díky kterým je vyvíjen určitý tlak na politiky, a právě otevřené výzvy jsou hojně využívány v činnosti Fóra 50 %. Připojování k otevřeným výzvám však není jedinou z aktivit, které tato organizace využívá. Podobně jako ostatní aktivistické organizace, které jsem pro tento výzkum zvolil, se osobně schází s politiky, které se snaží přesvědčit o svém názoru na genderové otázky, oproti většině aktivistů však také příležitostně pořádá akce, které jsou přímo mobilizačně aktivistické.

Například v roce 2013, před volbami do Poslanecké sněmovny, Fórum 50 % pořádalo protestní akci s názvem NAHOŘE BEZ (ženy měly protestovat bez oblečení na horní části těla), která reagovala na fakt, že na kandidátních listinách jednotlivých politických stran nebyly političky na předních místech, ale až spíše v nižších částech. Tato akce: „*měla poukázat na to, že když se toto téma probírá na tiskové konferenci, kde se představí nějaká analýza, tak na ni dorazí třeba čtyři novináři, ale když se ohlásí, že se bude protestovat nahoře bez, tak dorazí všechny televize se svými kamerami*“ (Mottlová, Šprincová, 2017) Tento protest byl však předem plánovaný tak, že bez oblečení na horní půlce těla budou muži, a novináři podle slov Markéty Mottlové a Veroniky Šprincové byli zklamáni.

Můžeme tedy říci, že Fórum 50 % na rozdíl od většiny organizací, které jsem pro tento výzkum zvolil, je otevřené i aktivitám, které mohou být často provokativní a přímo cílí na mobilizaci občanů.

Fórum 50 % se do procesu politického rozhodování snaží vnést především transparentnost, ve smyslu větší možnost dohledu společnosti nad tím, jakým způsobem jsou nominační procesy vedeny. Na druhou stranu se svou činností snaží ovlivňovat lokální úroveň, a to převážně zohledňováním genderové perspektivy. Toto zohledňování znamená především to, že se na úrovni obcí mají scházet občané a diskutovat nad tím, jakým způsobem budou například rozděleny fondy a obecní finance, tedy na jaké projekty budou finance vynaloženy a to právě kvůli tomu, aby byly zohledněny různé skupiny lidí a žádná nebyla předem zvýhodněna.

Autonomní sociální centrum Klinika je poněkud odlišným představitelem politického aktivismu než ostatní organizace, které jsem pro tento výzkum vybral. Jan Gažda, který se mnou za Klinikou vedl rozhovor, uvedl, že: „*tím, že squatujeme, ukazujeme lidem, že je to potřeba (zlegalizovat squatting)*“ (Gažda, 2017) Jejich snahou je tedy především poukazovat

na fakt, že existují budovy, které jsou opuštěné a zároveň že lidé často žijí v podmínkách, které jsou neúnosné, proto si myslí, že squatting by těmto lidem mohl pomoci. Forma, kterou Autonomní centrum Klinika je od ostatní aktivistů odlišná především tím, že to, co chtějí prosadit, přímo provozují.

„Klinika dělá spoustu různorodých aktivit, nemá něco, co bychom si řekli, že neděláme. Pořádáme demonstrace, happeningy, přednášky, tím se snažíme upozorňovat na to, aby se opuštěné budovy využívaly“. (Gažda, 2017) Dá se říci, že se Klinika oproti ostatním nevládním organizacím nevěnuje přímému ovlivňování politiků schůzkami a přesvědčováním, ale spíše se svou činností snaží prosazovat své cíle, které chápe jako důležité.

Hlavní roli v rámci procesu politického rozhodování a de facto i nejdůležitějším posláním členů Kliniky je snaha o to, *„být hlasem lidu, toho spodku, snažíme se ukázat, že lidé mohou ledacos měnit i zespodu, nikdo z nás není zastupitel nebo někdo takového postavení“.* (Gažda, 2017)

Shrnutí:

Rekonstrukce státu se sice svou činností primárně nezaměřuje na aktivizaci a mobilizaci jednotlivce, nebo celé společnosti a její hlavní práce spočívá na lobbingu, který je založen na devíti protikorupčních opatřeních, jež vymezila na začátku své působnosti, na druhou stranu však v rámci sebe pochopení této organizace podle mého názoru můžeme říci, že ideály participační demokracie, tedy aktivní občanství, při nejmenším legitimizuje jejich jednání a je vlastně základním stavebním kamenem pro jejich činnost, jelikož se na zájem lidí přímo odvolává a snaží se politiky přesvědčit, že se občané o politiku zajímají a podle toho by měli jednat.

Podobně se jeví i organizace Glopolis, která se primárně snaží vyjadřovat k návrhům zákona a jiným opatřením, které se dostanou na půdu Parlamentu České republiky. Jejich snahou je však také určitá změna uvědomění občana, který nemá své jednání chápat odděleně od ostatních lidí, ale právě díky rozvíjení diskuse se má člověk stát členem širšího kolektivu, a tím si uvědomit, že jeho čin ovlivňuje životy dalších a podle toho by měl jednat. Proto můžeme říci, že i Glopolis s myšlenkou aktivního občana pracuje, a pokud by skrze edukaci došlo ke změně uvědomění každého jednotlivce, byla by práce, které se organizace věnuje,

mnohem efektivnější a mohlo by docházet k výraznějším závěrům, než ke kterým dochází nyní.

Amnesty International propojuje svou činností obě oblasti, tedy jak advokační, tak aktivizační. Při prosazování svých cílů převážně na nižších úrovních do jisté míry spoléhá na aktivní dobrovolníky, kteří se lidsko-právními problémy zabývají, a vlastně se snaží o záštitu při jednání dobrovolníků, kterou jim jako etablovaná organizace může poskytnout. Můžeme tedy říci, že jedna z částí práce Amnesty International je advokační činnost směrem k politickým elitám, kdy principy participační demokracie de facto za potřebí nejsou, druhá část, můžeme říci aktivistická, je však na aktivních občanech vlastně závislá, proto se domnívám, že pro činnost této organizace jsou tyto principy žádoucí, a do určité míry využívány.

Transparency International je v rámci této části práce pravděpodobně nejméně založena na aktivním občanství a jiných principech, které jsou pro teorie participační demokracie stěžejní. Jejich činnost spočívá primárně na ovlivňování politických elit tak, jak Transparency International chápe jako správné a potřebné. Aktivizované občany pro svou činnost Transparency International podle odpovědí na mé otázky nepotřebuje, proto je zatím můžeme považovat jako nejméně pro participační.

Fórum 50 %, jak jsem již uvedl, pro svou práci příležitostně využívá aktivity, které jsou přímo mobilizační a aktivizující. Proto společně s Klinikou můžeme říci, že se jeví jako nejvíce pro participační organizace z mnou vybraných zástupců. Důležitým prvkem je i zaměření se na lokální úroveň, kde se Fórum 50 % svou činností snaží o zapojení občanů do rozhodování o otázkách, které se přímo týkají jejich životů. Zohledňování genderové perspektivy, které Fórum 50 % chápe jako jednu ze svých cílů, je podle jejich názoru přímo spjata s rozvojem aktivního občanství a propojování členů komunity, na kterou dopadá určitý druh politických rozhodnutí, proto si myslím, že tato organizace je spolu s Klinikou nejvíce založena na principech, které jsou vlastní teoriím participační demokracie.

Nejvýraznější potřeba idejí teorií participační demokracie je podle mého názoru viditelná u Autonomního sociálního centra Klinika, jejíž činnost je přímo závislá na zapojení občanů do aktivit, které využívají pro prosazení svých cílů. Právě přímé zapojení různých lidí do protestů, demonstrací a vlastně i samotného squatování je ukázkový příklad aktivizace občanů, kteří svou činností vyjadřují svůj názor a své postoje směrem jak k politickým elitám, tak k ostatním členům této společnosti.

Díky prvním dvěma otázkám, tedy o podobě zapojování do procesu politického rozhodování se může zdát, že političtí aktivisté převážně nepotřebují k prosazování svých cílů aktivizované občany, a to především proto, že se primárně zaměřují spíše než na mobilizaci a podporování občanské participace, na ovlivňování politických představitelů v rámci legislativního procesu tak, aby prosazovali představy, které jsou aktivistům vlastní. Můžeme tedy říci, že se nevládní organizace spíše staví do pozice zástupců občanské společnosti, kdy chápou své postoje jako správné, a jejich prosazováním de facto zastupují občany, kteří by měli přemýšlet stejně. Participační demokracie, jak jsem uvedl v teoretické části, počítá s přímým zapojením občanů do aktivit, které můžeme nazývat politické. Díky odpovědím vybraných organizací však můžeme vidět spíše jakousi nevědomou delegaci moci či vlivu, podobně jako v kritizované poválečné reprezentativní demokracii, avšak v tomto případě delegaci vlivu na sektor politických aktivistů, kteří následně jednají ve jménu společnosti směrem k politickým elitám.

Na druhou stranu však většina organizací do určité míry počítá s aktivním občanstvím a jejím následným prohlubováním, které je pro jejich činnost důležité. Podle mého názoru tedy musíme poněkud rozlišit přímé ovlivňování politického rozhodování, které obecně vybraní političtí aktivisté (s výjimkou Kliniky a Fóra 50 %) provádí skrze schůzky a otevřené přesvědčování politických elit na základě profesního posouzení jednotlivých otázek a zákonů, a obecnou činnost, kterou chápou jako důležitou. Díky odpovědím se podle mého názoru ukázalo, že je přímé zapojení občanů pro aktivisty potřebné jako jakási podpůrná síla pro jejich působení v rámci ovlivňování politických rozhodnutí. Až na Transparency International je pro nevládní organizace aktivní občan důležitým prvkem, díky kterému můžeme dojít k nějaké změně stávajícího stavu směrem k lepšímu.

2.5 Vztah ke státu a možné překážky

Jelikož v této práci předpokládám, že političtí aktivisté do určité míry potřebují principy a ideály teorií participační demokracie pro svou činnost a k prosazování svých zájmů, zaměřím se nyní na jejich vztah ke státu, a to především se zaměřením na to, jak si aktivisté myslí, že na ně státní instituce nahlíží, a zda existují podle jejich názoru nějaké překážky, které stát a jeho instituce vědomě nevládním organizacím do cesty staví, a tím se ideály participační demokracie nemohou dostatečně prosadit.

Rekonstrukce státu se domnívá, že ji státní instituce vnímají jako relevantního aktéra, který se určitým způsobem zapojuje do procesu politického rozhodování. Jak ale uvedl pan Kraus: „obecně je spousta politiků, kteří se s námi scházejí a nemají s tím problémy, debaty pak bývají konstruktivní... pak jsou lidé, kteří se s námi nikdy nesejdou, nyní třeba pracujeme na záchraně registru smluv, aby nebyla přijata vykostěná podoba, a chceme v Senátu docílit toho, aby se novela napravila, někteří senátoři nám však pošlou email, že vzhledem k tomu, že máme o otázce odlišné názory, považují schůzku za bezpředmětnou“. (Kraus, 2017) Můžeme tedy říci, že obecně přístup státních institucí není negativní, či pozitivní, ale jedná se spíše o jednotlivce, jaký mají na danou organizaci názor, a zda jsou s nimi ochotni spolupracovat.

Překážky, které Rekonstrukce státu chápe jako důležité, jsou také především individuálního rázu. Prvním problémem je nechuť vůbec schůzku či diskusi nad určitým návrhem zákona dohodnout, tedy sejít se se zástupci Rekonstrukce státu. Druhý problém, ale ten je podle pana Krause důležitější, je fakt, že i když ke schůzce dojde, diskusi ze strany politiků ovládají často emoce, dojmy a ideologie, a nikoliv věcné a podložené argumenty. Takto vedená diskuse poté není konstruktivní.

Glopolis vnímá svou pozici z pohledu státních institucí podobně jako Rekonstrukce státu, tedy individuální podpora či nezájem. O své činnosti v rámci procesu politického rozhodování o sobě Glopolis hovoří jako o občanské společnosti, k tomu pan Kopečný dodal: „Tam, kde ministerstva nespolupracují s občanskou společností (například Ministerstvo financí), tam jsou dost ostrážiti. Naopak na Ministerstvu zahraničních věcí okolo rozvojové agendy jsme vnímáni jako partner, jako organizace, která se jako jedna z mála snaží rozvíjet analytickou činnost v oblasti, kde Ministerstvo zahraničních věcí třeba nemá kompetenci“. (Kopečný, 2017) V rovině samotných politiků a úředníků, s kterými se zástupci Glopolis setkávají, vystává problém, který vnímá i Rekonstrukce státu, tedy ideologická rovina a využití intuice spíše než expertních podkladů.

Dalším problémem pro Glopolis je fakt, že často hovoří o obecných problémech, které se následně mohou upravit návrhem zákona. Na začátku diskuse však politici nevidí přímo agendu, která může být projednávána a následně nastolena, ale vidí problém, který neví jakým způsobem uchopit a nevidí možnost nějakého zviditelnění. Agenda udržitelného rozvoje totiž není podle pana Kopečného přímo oblastí, kde by probíhala veřejná diskuse a z toho možná plynoucí řešení, proto politici nedokáží posoudit, zda jsou tyto otázky v linii stranických programů, nebo není.

Na druhou stranu Glopolis nevnímá přímo překážky, které by státní instituce stavěly politickým aktivistům do cesty, jedná se spíše o občasnou ostřejší diskusi a vyměňování odlišných názorů, ale „*že by nám hrozili tím, že si už si neškrtneme, nebo nedostaneme žádný grant, to rozhodně ne*“. (Kopečný, 2017)

Podle Amnesty International je vztah státních institucí k jejich organizaci většinou pozitivní, jelikož jsou poměrně respektovaným partnerem v lidsko-právní problematice. K tomuto faktu přispívá i mezinárodní zázemí, které české pobočce Amnesty International dodává určitou váhu, a právě díky tomu je vztah mezi státem a jejich organizací založen spíše na spolupráci, než na problémech vycházejících z neochoty vést spolu diskusi.

Co se týče překážek, které by státní instituce, politici, či úředníci vědomě při prosazování zájmu Amnesty International stavěli, nebyla si paní Jarolímová vědomá žádné, až na neochotu se se zástupci této organizace sejít.

Transparency International vidí svůj vztah ke státním institucím podobně jako Glopolis a Rekonstrukce státu, tedy v rámci možností pozitivní. Tím, že se snaží o podávání nezávislých informací na tu či onu problematiku, je podle pohledu pana Eibla státní instituce chápou jako možného analytika dopadů a možností, jak by různé návrhy mohly být postaveny, ale také jako zdroj informací na danou problematiku.

Ačkoliv obecně státní instituce nahlíží na Transparency International pozitivně, existují problémy, které důležité a výrazně ovlivňují činnost této organizace. Prvním problémem může být tzv. „nálepkování“, tedy, že: „*od roku 2014 probíhá kampaň, že my jsme babišovci, což je složité na to, abychom mohli podat určité gros opozičním poslancům bez toho, aby nás oni onálepkovali*“. (Eibl, 2017)

Hlavním problémem je podle pana Eibla fakt, že se k politikům dostanou informace, které jsou již filtrované různými úředníky a asistenty, proto nemusí být vždy objektivní. Transparency International se politikům snaží následně vysvětlit druhou část pohledu, kterou oni chápou jako objektivní, to se ale často nepovede. Problém je však také v tom, že se politici domnívají, že musí zastávat jednotný postoj strany ke každé problematice, ačkoliv to podle Transparency International není vždy pravda, jelikož poukazují na to, že i když strana vystupuje navenek jako jednotná, většinou se nějací „odpadlíci“ hlasování objeví, a ve většině případů to pro politickou stranu jako takovou není problém.

Politici také podle Transparency International podléhají vlivům různých zájmových skupin, které často zůstávají utajené, a ve chvíli, kdy se politicky aktivistická organizace bude snažit

do procesu tvorby zákonů vstoupit, není možné zjistit, od jaké skupiny přichází protiargumenty, na které je nutno reagovat, a tím se možnost něco ovlivnit velmi ztěžuje.

Fórum 50 % je podle jejich názoru vnímáno především jako lobbistická organizace, která se přímým kontaktem s politiky snaží prosadit své cíle týkající se různých zákonů. Na druhou stranu se však domnívají, že politici uznávají jejich expertní zázemí na dané otázky, proto bychom označení lobbistické organizace neměli chápat v negativním slova smyslu, ale spíše jako organizaci, která jako jedna z mála v České republice může fundovaně podkládat své argumenty, které předkládá jednotlivým politikům.

Jako u ostatních organizací je však důležité nahlížet na většinu politiků jako na jednotlivce, jelikož i v rámci Fóra 50 % je přístup politiků individuální, tedy že je někteří uznávají, jiní je de facto ani neznají, a tím pádem se s jejich zástupci neschází.

Překážkou, kterou Fórum 50 % vidí jako důležitou, je například fakt, že často nejsme schopni poznat, kdo za daným postojem a názorem stojí. *„Jsou nějaké lobbistické organizace, nebo lidé, kteří někde sedí... a z rádcovských pozic našeptávají politikům“*. (Mottlová, Šprincová, 2017) V takovýchto případech tedy není příliš možné, aby k nějaké diskusi docházelo, jelikož není zřejmé, komu a jakým způsobem své argumenty předkládat, aby mohly být vyslyšeny.

Obecně vzato však strukturálním překážkám Fórum 50 % podle jejich slov nečelí.

Autonomní sociální centrum Klinika, podobně jako ostatní organizace, chápe vztah státních institucí a politiků jejich činnosti jako velmi individuální, tedy, že se někteří politici například po útoku na Kliniku (Němec, Trachtová, 2016) postavili na jejich stranu a bránili je jako komunitní centrum a rovnocenného partnera. Jiní je však spíše chápou jako nezákonnou organizaci, která porušuje právo na soukromé vlastnictví a jejich činnost nemá promlouvat do procesu politického rozhodování, jelikož jsou bezpečnostní hrozbou.

Překážkou, kterou Klinika chápe jako nejpodstatnější, je neochota velké části politiků vůbec vést jakoukoliv diskusi s jejich zástupci, a odmítnutí uznání Kliniky jako možného partnera, který může přicházet a přispívat do debaty věcnými argumenty na problematiku, které se věnují.

Shrnutí:

Jak z odpovědí vybraných zástupců politického aktivismu vyplývá, v České republice podle jejich názoru neexistují přímo institucionální překážky, které by zástupcům občanské společnosti záměrně zamezovaly prosazování svých zájmů v rámci procesu politického

rozhodování. Problém je spíše na individuální bázi, tedy, že někteří politici a úředníci vůbec nepřipouští možnost, aby se názory politických aktivistů mohly dostat do diskuse, která v rámci politického rozhodování probíhá.

Nemyslím si tedy, že principy a ideály participační demokracie jsou přímo zamezovány tím, jak je systém České republiky nastaven, ale jedná se spíše o současné personální obsazení úřadů, které do politického procesu promlouvají, jež by mělo být více otevřené názorům a argumentům ze všech možných stran české společnosti.

Z odpovědí, které jsem díky rozhovorům získal, je podle mého názoru nejvýraznějším problémem fakt, že politici a státní úředníci nejsou dostatečně naklonění k rozvoji diskuse se všemi možnými subjekty, tedy ať již s občany, tak s nevládními organizacemi, a z toho důvodu může vznikat pocit odcizení a nemožnosti nastavení státu změnit. Jak jsem uváděl výše, Benjamin Barber chápe jako nutnost nepředpojatost v rámci diskuse a otevřenost odlišným názorům, a právě díky dialogu je možné dojít k pozitivním výsledkům, realita je však často odlišná, jelikož se politické elity z důvodu ideologického a názorového rozporu do diskuse s aktivisty mnohokrát ani nevstoupí, jelikož si předem vytvořily na daný problém svůj názor, který nechtějí změnit.

Z tohoto důvodu tedy, ačkoliv aktivisté neuvedli, že by existovaly nějaké institucionální překážky pro jejich práci, je největším problémem nejspíše neochota politiků vést dialog nad určitými problémy, a tím je do značné míry společnost z procesu tvorby politických rozhodnutí vyloučena.

2.6 Možnost dosažení cíle, spolupráce mezi aktivisty, pohled všech relevantních subjektů

V této části práce budu zkoumat, zda vůbec političtí aktivisté mohou dosáhnout prosazení alespoň některých ze svých cílů a to tak, že jsem se jich přímo ptal, v které záležitosti se jim v uplynulém roce povedlo prosadit či změnit to, co si kladli za cíl. Další oblast, na kterou se zde zaměřím, je spolupráce aktivistických organizací mezi sebou, tedy zda v otázkách, které se snaží ovlivnit, dochází k vzájemné spolupráci, nebo jsou organizace spíše uzavřené, a vůči rozhodovacím procesům vystupují individuálně. V rámci jednoho zákona, či nějaké politické změny, jsem se také dotazoval, zda podle názoru vybraných aktivistů byly dostatečně zastoupeny různé pohledy na danou problematiku, a to kvůli tomu, abych zjistil, zda je z procesu politického rozhodování podle jejich názoru nějaká skupina vyloučena, nebo

takovýto problém nepocítují. Na poslední část, tedy na možnost přinášet různé pohledy do procesu politického rozhodování, se zaměřuji proto, že jedním z aspektů teorií participační demokracie je také inkluzivní charakter, který nejenom dává možnost občanům vstupovat do politického života, ale také by měl zaručovat, že není žádný z žádoucích pohledů z legislativního procesu vyloučen.

Rekonstrukce státu chápe jako největší úspěch uplynulého roku to, že s jejím přispěním došlo k reformaci financování politických stran, tedy k novelizaci zákona o sdružování stran, který nově od roku 2017 zavádí nutnost vytvoření transparentních účtů, jejichž hospodaření a aktuální stav bude kontrolovat nově vzniklý nezávislý úřad. Novela zákona také přináší limity pro výši daru, kterou může politická strana přijmout od jednoho dárce. (Nadační fond proti korupci, © 2016)

V rámci legislativního procesu se do podoby tohoto zákona zapojovala velká skupina nevládních organizací, to i z důvodu, že Rekonstrukce státu sdružuje asi 20 těchto organizací, a podle slov pana Krause mezi sebou úzce spolupracují. Do ovlivňování tohoto zákona se však také zapojovalo Transparency International, které o tomto tématu publikovalo různé články a studie a prezentovalo výzkum, kterým mělo ovlivnit rozhodování jednotlivých politiků. Obecně Rekonstrukce státu s dalšími nevládními organizacemi pravidelně spolupracuje, a tím, že pod sebou sdružuje mnoho organizací, je spolupráce de facto základním předpokladem jejího úspěchu.

U projednávání novelizace zákona o financování politických stran podle Rekonstrukce státu nechyběl žádný relevantní subjekt, který by se k tomuto tématu měl vyjadřovat. Jediným problémem, který vystává s ohledem na nepřítomnost nějakého z pohledů, je podle Rekonstrukce státu pohled vlády České republiky jako takové, jelikož se předseda vlády nedostatečně veřejně vyjadřuje k protikorupčním zákonům, a tím vlastně neukazuje postoj vlády jako takové.

Glopolis chápe jako velký úspěch změnu v postoji k registru veřejných vlastníků, který ačkoliv nebyl nakonec Poslaneckou sněmovnou schválen, získal určitou podporu, a tím že se aktivně snažil politiky přesvědčit o nutnosti přijetí takového zákona, změnil obecně postoj z negativního k částečně pozitivnímu. V současné chvíli se o této agendě jedná v rámci Evropské Unie, tedy že by registr vlastníků měl být povinně veřejný v každém členském státu, a pan Kopečný uvedl, že dříve byl postoj České republiky negativní, a nyní i díky práci Glopolisu a Transparency International, které se tomuto tématu veřejně věnovali, se Česká republika k přijetí registru veřejných vlastníků staví spíše pozitivně.

V rámci projednávání registru veřejných vlastníků Glopolis úzce spolupracoval s výše zmíněným Transparenci International. Pan Kopečný však také hovořil o implementování agendy udržitelného rozvoje, která přichází z OSN, v rámci které se vytváří strategie, na které Úřad vlády České republiky otevřeně spolupracuje s různými nevládními organizacemi a ty mezi sebou koordinují postup tak, aby byla strategie vytvořena co nejlépe. V rámci udržitelného rozvoje tedy spolupracují organizace, jako jsou například Fórum 50 %, EDUin, FoRS a další. Můžeme tedy říci, že na mnoha agendách spolupracuje Glopolis s různými organizacemi, a tím společně do jisté míry utváří a ovlivňují politiky, které jsou v České republice vytvářeny.

Co se týče možného přístupu a přítomnosti širokého spektra pohledů a názorů na registr veřejných vlastníků, v rámci celého procesu bylo podle Glopolisu možné tento zákon ovlivňovat a této možnosti využívaly různé organizace, ať již profesní skupiny, tak političtí aktivisté. Celý legislativní proces je totiž poměrně transparentní, jelikož se političtí aktivisté mohou účastnit jednání výborů, oslovovat politiky, a tím vlastně ovlivňovat proces politického rozhodování. Na druhou stranu však v meziresortní fázi, kdy probíhá příprava samotného zákona, musí být organizace přímo pozvána k tomu, aby se nějakým způsobem mohla vyjádřit, proto si myslím, že tato neveřejná část procesu je spíše v rukou politiků a úředníků, kteří se v případě nutnosti sami obracejí pro radu organizace, které se problematice věnují.

Amnesty International se nezaměřuje jen na aktivity v České republice, ale operuje i na mezinárodní úrovni, kde podle názoru paní Jarolímové dochází k větším úspěchům než v ČR. V České republice je největším úspěchem nejspíše možnost navštěvovat spolu s vládními institucemi detenční a azylová zařízení, kde jsou umístěni imigranti, provádět kontroly a rozhovory s azylanty a čekateli, a tím referovat o tom, na jaké úrovni se nachází česká imigrační politika. V současné době je tedy agenda imigrační jednou z hlavních oblastí, které se Amnesty International věnuje.

Oblastí, kde v uplynulém a současném roce dochází k velké spolupráci napříč různými nevládními organizacemi, je právě imigrační a inkluzivní politika. Například rovný přístup ke vzdělávání a jeho inkluzivní charakter je agenda, ve které Amnesty International spolupracuje napříč širokým spektrem politického aktivismu, proto můžeme říci, že i Amnesty International není ve snaze ovlivnit rozhodovací procesy izolováno.

Na otázku zastoupení všech možných pohledů a stran v rámci úspěchů loňského roku mi paní Jarolímová nebyla schopna odpovědět.

Největší úspěch loňského roku vidí Transparency International v prosazení zákona o hazardních hrách a rejstříku skutečných vlastníků. Ačkoliv rejstřík skutečných vlastníků nebyl prosazen v takové podobě, jak by si Transparency International představovalo, chápe pan Eibl jako úspěch, že se o těchto protikorupčních otázkách vůbec diskutuje a politici svým hlasováním a vyjádřeními ukazují svůj pohled na věc.

V rámci vyjednávání o podobě zákona, který by stanovoval registr konečných vlastníků Transparency International úzce spolupracovalo s organizací Glopolis, která jako jediná spolu s Transparency International řeší otázku daňových rájů a anti money laundering, proto je to jedna z nejčastěji spolupracujících organizací. V dalších otázkách, tedy například ohledně tzv. whistle blowingu, Transparency International spolupracuje například s organizací Oživení, která se snaží především o rozvoj aktivního občanství.

Oproti předchozím odpovědím se Transparency International domnívá, že v žádném případě není možné zastoupit všechny možné pohledy a strany, a to převážně proto, že se obecně v rámci rozhodovacích procesů objevují dva pohledy, přičemž jeden neguje druhý. Proto není zastoupení všech pohledů de facto možné, jelikož dochází spíše k vymezování se proti druhému, než nějaké diskusi a otevřené možnosti představit svůj názor. V projednávání registru veřejných vlastníků podle pana Eibla chyběla převážně žurnalistická rovina, která se nedostatečně tomuto zákonu věnovala, a tím, ačkoliv by pro média bylo jistě zajímavé mít veřejný rejstřík vlastníků, se do procesu tvorby tohoto zákona nezapojila. Toto však není jediný zákon, kde podle Transparency International média nehrají takovou roli, kterou by měla, a je to spíše pravidlem, jelikož se snaží o čtenost, ale o přidávání dalších fakt spíše nikoliv. Na druhou stranu však pan Eibl uvedl: „*veřejnost chápu, že do procesu nevstoupila, protože to pro ni není úplně jednoduché, pochopitelné, aby se mobilizovala*“. (Eibl, 2017)

Fórum 50 % vidí jako největší úspěch zavedení genderové kvóty uvnitř ČSSD, jejichž přijetí bylo založeno na analýzách a propočtech právě této organizace. Genderové kvóty se však projednávají i v rámci Parlamentu České republiky a v médiích, rozvíjí se diskuse, což je také jeden z cílů, které si Fórum 50 % klade za cíl. Další věc, která se v rámci uplynulého roku z pohledu Fóra 50 % podařila, je gender mainstreaming v obcích Odolná Voda, Mníšek pod Brdy a Zbraslav, které se vůči tomuto tématu staly otevřenějšími.

Spolupráce mezi Fórem 50 % a jinými organizacemi neprobíhá jen s dalšími politicky aktivistickými organizacemi (jako je například Česká ženská lobby, s kterou úzce kooperují), ale i například ženské frakce politických stran a další subjekty, které se zabývají genderovými

otázkami. Můžeme tedy říci, že spolupráce s dalšími subjekty je jedním z hlavních principů, na kterých Fórum 50 % staví.

Práce na zákonu, který by zaváděl povinné vnitrostranické kvóty, byla podle Fóra 50 % dostatečně ovlivněna různými pohledy a perspektivami, a to převážně na základě meziresortního připomínkového řízení. Zástupkyně této organizace se nedomnívají, že by některý z pohledů, který by v diskusi mohl přispět cennými radami, nebyl přítomný, a tím by problematika nebyla dostatečně opodstatněna.

Autonomní sociální centrum Klinika vidí svůj největší úspěch v tom, že se její členové stále pohybují v prostoru budovy na Žižkově, která je s centrem přímo spjatá. Policie České republiky vyčkává s vyklizením budovy na rozhodnutí soudu, což se podle Kliniky dříve nestávalo, a tím se diskuse o legalizaci squattingu dostává na další úroveň. Tento fakt je podle pana Gaždy přímo spojený s otázkou squattingu, která je hlavním cílem činnosti Kliniky. Dalším úspěchem je také mobilizace lidí na podporu jejich činnosti, kdy se demonstrací konané Klinikou zúčastňuje okolo tisíce až dvou tisíc občanů, a problematika squattingu se dostává do povědomí široké veřejnosti.

Spolupráce mezi neziskovým sektorem politických aktivistů probíhala převážně na základě sbírek pro uprchlíky, které Klinika pořádala, kdy se zástupci Kliniky scházeli s jinými organizacemi, koordinovali jejich činnost a následně společně vypravili vybrané věci na hranice, kde je rozdali potřebným. Spolupráce probíhá i v otázkách sociálního bydlení, kde pokud se připravuje nějaká iniciativa, scházejí se s dalšími organizacemi, ale nejedná se o dlouhodobé partnerství, které by zasahovalo přímo do aktivit Kliniky.

Otázka legalizace squattingu je v České republice tématem, do kterého se podle Kliniky zapojuje široké spektrum všech možných subjektů společnosti. Mnoho občanů i organizací se staví ke squattingu negativně, na druhou stranu však existují i zastánci, a právě s těmi Klinika spolupracuje. Podle pana Gaždy se tato otázka řeší na mnoho přednáškách, a to i na akademické úrovni, proto se nedomnívá, že by nějaký z pohledů přímo chyběl.

Shrnutí:

Rekonstrukce státu svůj úspěch vidí v pomoci při prosazení novelizace zákona o financování politických stran, na které se podílelo mnoho organizací zabývajících se touto problematikou, a v rámci formování finální podoby zákona docházelo mezi těmito subjekty k výrazné spolupráci. Můžeme tedy říci, že alespoň některých cílů se jí dosáhnout podařilo. Perspektivy a pohledy, které se do této agendy měly zahrnout, chápe Rekonstrukce státu jako dostatečné,

tedy že žádný z názorů a postojů v diskusi nechyběl. Proto se domnívám, že v této části není pro Rekonstrukci státu ideál aktivizovaného občana podílejícího se na politickém rozhodování příliš důležitý a výsledek zákona vychází z diskuse mezi politiky a organizacemi, které se problematice věnují.

Glopolis se v uplynulém roce zasloužil o změnu postoje politiků v otázce veřejného registru vlastníků, který z původně negativního přešel v pozitivní. V rámci své činnosti Glopolis dlouhodobě spolupracuje s dalšími nevládními organizacemi, které se liší podle zaměření agendy. Pohledy, které se v diskusi o veřejném registru vlastníků objevovaly, byly podle Glopolisu dostatečné, a pan Kopečný neuvedl žádnou perspektivu, která by podle jeho názoru chyběla. Podobně jako u Rekonstrukce státu tedy není vidět, že by tato organizace postrádala pohled občanů a chápala ho jako důležitý v rámci procesu politického rozhodování.

Zástupkyně Amnesty International Tereza Jarolímová mi nebyla schopna odpovědět na otázku zastoupení všech možných pohledů, které by se měly v rámci vyjednávání o imigrační a inkluzivní politice objevovat, proto jsem postoj Amnesty International nemohl analyzovat. V dalších odpovědích se však také ukazuje, že například díky domluveným kontrolám v detenčních zařízeních se některé z cílů naplnit podařilo, a v otázkách migračních a inkluzivních dochází k spolupráci mezi Amnesty International a dalšími organizacemi, které se touto problematikou zabývají.

Pro Transparency International je úspěchem rozvoj diskuse o registru konečných vlastníků, jejíž úroveň se zlepšuje i díky snaze této organizace. Stejně jako u ostatních je spolupráce s dalšími organizacemi pro Transparency International důležitá, proto ji využívají ve většině z agend, kterým se věnuje. Pan Eibl přímo uvedl, že chápe, že se veřejnost do ovlivňování zákona o registru konečných vlastníků nezapojila z důvodu složitosti této otázky, na druhou stranu však tuto participaci ani nepožadoval, proto si myslím, že je viditelné, že přímá participace občanů má i podle politických aktivistů určité limity a u konkrétních zákonů možná ani není žádoucí.

Fórum 50 % se nejvíce věnuje genderovým otázkám, a právě přítomnost této problematiky na půdě Parlamentu České republiky, ale také v médiích, chápe jako úspěch své práce. Jejich činnost je přímo založena na spolupráci s dalšími subjekty, jako je například Česká ženská lobby, a právě díky koordinaci společné práce je jejich úspěšnost podporována. Ani Fórum 50 % však v odpovědích neuvedlo potřebu zahrnutí pohledu společnosti, která by se do procesu přijímání vnitrostranických kvót měla aktivně zapojit.

Oblast, ve které se Klinice podařilo dosáhnout svých cílů, je setrvávání v budově na pražském Žižkově, díky kterému posouvá otázku legalizace squattingu na úroveň, v které do dnešní doby nebyla. Stejně jako ostatní Klinika spolupracuje s dalšími nevládními organizacemi, a to jak například na sbírkách pro uprchlíky, tak na otázce sociálního bydlení. Jelikož se k podpoře či zákazu squattingu vyjadřují nejenom politici, bezpečnostní složky a různé organizace, ale i široká veřejnost (díky různým demonstracím a protestům), můžeme říci, že oproti ostatním oblastem možná skutečně žádný pohled v této problematice nechybí, a ani Klinika nevidí nutnost k přinášení dalších perspektiv.

Obecně vzato se každé z vybraných organizací v minulém roce podařilo dosáhnout alespoň částečného úspěchu v cílech, které si kladou jako stěžejní. Tento fakt podle mého názoru podporuje předchozí část práce, tedy že ačkoliv mohou existovat nějaké individuální překážky ze strany státních institucí, není činnost politických aktivistů preventivně negována a je možné svou prací proces politického rozhodování ovlivňovat.

Druhým výsledkem, který tato část přinesla, je potvrzení Císařovy představy o rozvinutém transakčním aktivismu, který je založen na široké spolupráci mezi organizacemi politického aktivismu a jejich následnou koordinovanou činností.

Na druhou stranu však při dotazování na zastoupení různých pohledů, které by měly být v procesu politického rozhodování obsaženy, nepadla zmínka o pohledu veřejnosti jako takové, nebylo zde explicitně řečeno, že občané České republiky by měli být, či dostatečně byli, do rozhodování o různých agendách zahrnuti. Z tohoto důvodu se domnívám, že ačkoliv z dalších odpovědí je viditelné, že se aktivisté o širší participaci občanů snaží, v přímém ovlivňování určité agendy není veřejnost chápána jako zcela relevantní subjekt, a tím pádem se alespoň v této oblasti zdají teorie participační demokracie jako nepotřebné. Jelikož v této práci vycházím z předpokladu, že se setkáváme s tzv. krizí demokracie, kdy občané nejsou dostatečně do procesu politického rozhodování zahrnuti, chápu tuto skutečnost jako vlastní i u těchto agend, které organizace uvedly a ke kterým se jejich odpovědi vztahovaly.

2.7 Zapojení společnosti do tvorby politických rozhodnutí

Tato část se zaměří přímo na zkušenosti vybraných organizací o možnosti společnosti vstupovat a přímo ovlivňovat proces politického rozhodování tak, jak se s tím setkávají v rámci své činnosti. Touto analýzou odpovědí chci dojít k zjištění, zda se političtí aktivisté domnívají, že lze v České republice hovořit o občanské participaci.

Další pasáž se bude věnovat možným změnám, které by měly být provedeny tak, aby bylo pro větší participaci občanů více prostoru. Tato část se bude týkat pouze subjektů, které chápou participaci občanů jako pozitivní a snaží se o její rozvoj.

Rekonstrukce státu vidí určité zlepšení situace, která v otázce širšího zapojení občanů do procesu politického rozhodování nastává. Na druhou stranu však napříč politickými stranami zůstává zachována představa, že pokud chce člověk něco prosadit, tak to má učinit skrze politickou soutěž a následné politické rozhodnutí. Někým nevolené organizace by tedy podle některých politiků neměly promlouvat do politiky a občané by svůj názor měli vyjádřit svým hlasem ve volbách.

Možností, jak tuto skutečnost změnit, je více, ale podle pana Krause je velice důležitá proměna lokální úrovně, tedy, aby na otázkách týkajících se stavu sousedství a dalších komunálních problémech mohli občané aktivně participovat, například aby rozhodovali o nutných opravách, či aby zůstala možnost veřejnosti účastnit se stavebního řízení atd.

Na vyšší úrovni je podle Rekonstrukce státu nutné, aby politici odpovídali na dotazy a připomínky občanů, aby komunikovali přímo s lidmi České republiky a vyslyšeli různé připomínky, které od občanů přichází. Spolu s tím by také bylo vhodné zavést systém veřejných slyšení, tedy možnost veřejnosti účastnit se slyšení o závažných otázkách, a tím způsobem moci ovlivňovat politické rozhodování.

Podle Glopolisu je důležité říci, že se nedomnívá, že by někdo vědomě bránil občanům do procesu politického rozhodování vstupovat. Na druhou stranu jsou však politické procesy na tolik složité, a tím, že občany po většinou na různá jednání nikdo nezve, není pro participaci občanů dost prostoru, jelikož se často o možnosti podílet se nedozví. Problémem je nedostatečná vstřícnost a otevřenost ze strany státních institucí, které svým chováním nemotivují společnost k tomu, aby se do procesu politického rozhodování zapojila.

Podobně jako u Rekonstrukce státu chápe Glopolis potřebu rozšiřovat participaci občanů primárně na lokální úrovni, tedy o otázkách, které přímo ovlivňují jejich okolí. Na druhou stranu je však důležité, aby se měnili samotní občané, tedy aby nebyli spokojeni s tím, že za jejich životy bere odpovědnost politická elita, ale aby oni sami chtěli být aktivním tvůrcem společnosti a politických rozhodnutí. Jde tedy o vědomou proměnu člověka v občana, který nese odpovědnost za stát, ve kterém žije.

Problémem tedy podle Glopolisu není nastavení státu nebo zákonů, ale spíše pasivita občanů a přesvědčení politiků, že jsou lidé pouze voliči a nikoliv občané, se kterými se má vést

dialog, který bude srozumitelný. Jde tedy i o transparentnost a přehlednost informací, které státní instituce vydávají směrem k veřejnosti, jelikož v současné době není stát dostatečně otevřený a nedostatečně komunikuje s občany to, co vlastně dělá. Tento otevřený dialog by měl být veden i se zástupci občanského sektoru, tedy nevládními organizacemi, které nemají být chápány jako lobbista bez expertní znalosti problematiky, ale jako možný partner, který může do politického procesu přinést zajímavé a důležité informace, které mohou přispět ke zefektivnění fungování státu.

Podobný pohled na aktuální stav participace občanů jako Glopolis má i Amnesty International, které vidí jako zásadní problém nedůvěryhodnost stranického systému pro občany České republiky. S politickými stranami se totiž mnoho lidí nedokáže ztotožnit, připojit se k jejich představám, a následně nezbyvá moc způsobů, jak proces politického rozhodování ovlivnit.

Možností jak podpořit participaci občanů je změna vnímání člověka ve smyslu, že svým hlasem a činem něco může změnit. V rámci České republiky by mělo být pořádáno více aktivistických akcí, kde člověk může vyjádřit svůj názor, a tyto akce by měly být respektované, tím by se veřejnosti následně dostalo více prostoru, ve kterém by politická rozhodnutí mohla ovlivňovat. Problémem je tedy nedostatečná angažovanost lidí, kdy sami sebe nechápou jako možné hybatele, tedy někoho, kdo může současné nastavení změnit.

Druhou změnou, kterou by Česká republika měla projít, je posílení možnosti přístupu k informacím, aby občané věděli, co se v politice projednává, jaká jsou jednotlivá stanoviska, a zároveň i legální možnosti jak vyjádřit svůj názor třeba skrze organizování demonstrace. Jde tedy o zajištění větší transparentnosti jak jednotlivých politických kroků, tak i obecného přístupu k informacím, které člověka seznamují s demokratickými možnostmi vyjádření vlastního názoru.

Transparency International nevidí jako problematickou míru možnosti občanů vstupovat do tvorby politických procesů, jelikož každý může oslovit jakéhokoliv politika a snažit se ho ovlivnit podle svého přesvědčení. Problémem je spíše uskutečnitelnost ve smyslu, že lidé svých možností nevyužívají, a to také z důvodu unavenosti politickou kulturou, která v České republice je. Tím, že politici většinu své činnosti konají za získáním „politických bodů“ a nikoliv za osobní odpovědností za dané kroky. Tím se občané nechtějí snažit, jelikož se nedomnívají, že by mohlo dojít k nějaké změně, která by poškozenou politickou kulturu napravila.

Občanská participace by měla přicházet až po změně uvědomění člověka, který má přestat myslet kriticky, ale má se snažit o konstruktivně kritický přístup k politickým záležitostem. Pokud by sami občané přemýšleli a hovořili konstruktivně, mělo by docházet k různým regionálním setkáním, která budou přímo konfrontovat politiky, a občané tím budou moci přímo politiky ovlivňovat. Hlavním problémem tedy není politické nastavení, ale nátura občanů České republiky, kteří vlastně svými postoji povětšinou nepřispívají rozvoji společnosti, ale udržují se v naštvanosti, která nepřináší nic pozitivního.

Vědomí občanů však není jedinou oblastí, která by měla projít změnou. Důležitým prvkem je také finanční podpora organizací, které občanskou společnost zastupují. Pan Eibl označil Transparency International za „reproduktor občanů“, a tím, že občané nemají dostatek času nebo chuti participovat, měl by být sektor zástupců občanské společnosti lépe financován tak, aby mohl vést dialog se státem z pozice nezávislého aktéra. Tím, že je sektor politických aktivistů převážně neziskový, mělo by se zlepšit financování z peněz daňových poplatníků, a to proto, že tím může být názor občanů vyslyšen právě skrze takovéto organizace.

Podle Fóra 50 % je participace občanů v současné chvíli možná převážně na komunální úrovni, kde se mohou podílet na různých otázkách ovlivňujících jejich životy. Na druhou stranu to však není pravidlem a tato možnost by měla projít velkou proměnou. Lidé by měli mít právo rozhodovat o tom, jaké stavby budou v jejich okolí prováděny, jakým způsobem bude rozdělován určitý rozpočet a o dalších záležitostech týkajících se komunálního soužití.

Lokální úroveň by tedy neměla být spravována jen starostou a zastupitelstvem, ale širokým spektrem lidí, které by obsahovalo různé socio-ekonomické, genderové a další vrstvy, a tím by mohlo dojít k mnohem větší spravedlnosti v rozhodnutích, která z lokální úrovně vzejdou. S tím souvisí posílení informovanosti a transparentnosti, která musí být dostupná všem občanům, aby se vůbec dozvěděli o možnosti něco pro své okolí udělat. Ve vrcholné politice by mělo dojít ke změně vnímání směrem k občanskému sektoru, který z pravidla sdružuje aktivní občany, a to tak, aby byly neziskové organizace chápány jako hlas určité části lidu, který například nemá čas do procesu politického rozhodování vstupovat, a s tímto ohledem s nimi vést dialog.

Proměnou by však měly projít i samotné politické strany, které jsou v České republice spíše menší, a z toho důvodu se nedostatečně dostávají do kontaktů s lidmi a jejich realitou. Strany by tedy měly nabírat více členů, kteří by do vnitrostranické diskuse mohli přinést další názory, a tím vlastně participovat na vrcholné politice, jelikož tím, že strany přestanou být

elitářské, se mohou do jejich povědomí dostat různé otázky, které by se v jejich pozornosti jinak vůbec nemusely objevit.

Autonomní sociální centrum Klinika nechápe současnou možnost občanů participovat jako dostačující a většinu z participačních opatření chápe spíše jako alibismus. Například na Praze 3 se podle slov pana Gaždy dobře ukazuje, jak tato městská část nechává prostor lidem v otázce developerských projektů. Podobně je to i s tzv. participačním rozpočtováním, které sice vypadá, že o financování rozhodují občané, ve skutečnosti je to však stále v rukou politiků.

Klinika přichází s poněkud odlišnou představou, než mají ostatní oslovené organizace, a to se zavedením přímé demokracie, kterou chápe jako pozitivnější nastavení, než je demokracie zastupitelská. Občanům by měla být dána mnohem větší možnost zapojit se do všech rozhodovacích procesů, a to nejenom na úrovni lokální, ale i ve vrcholné politice. Prvním krokem je však podobně jako u ostatních proměna lokální úrovně, tedy například aby občané byli na stejné úrovni jako zastupitelé a jejich hlas disponoval stejnou možností něco změnit, než má zvolený zástupce.

Shrnutí:

Míra možnosti občanů podílet se na procesu politického rozhodování se podle Rekonstrukce státu zlepšuje a politika se stává otevřenější. Na druhou stranu však velká část politických elit zastává názor, že politika má zůstat v rukou zvolených reprezentantů, a tím je participace občanů oslabována. Možností, jak dojít k širšímu zapojení občanů, závisí podle Rekonstrukce státu primárně na proměně lokální úrovně tak, aby poskytovala lidem možnost utvářet své okolí, a tím politicky participovat.

Glopolis nechápe současné nastavení státu jako překážku pro participaci občanů, problém je spíše obtížnost a nedostatečná transparentnost politických procesů, které občany nedostatečně motivují k tomu, aby na politických rozhodnutích participovali. Podobně jako Rekonstrukce státu požaduje proměnu lokální úrovně na více otevřenou pro občany, ale velkým problémem chápe pasivitu občanů a jejich představu o tom, že za ně má rozhodovat někdo jiný, politické elity. Změny by tedy měly proběhnout jak na straně státu, který má být více otevřený názorům z různých stran společnosti, tak na straně obyvatel České republiky, kteří se mají aktivně zajímat a podílet na politických rozhodnutích a mají projít proměnou z obyvatel na aktivní a odpovědné občany.

Pro Amnesty International je hlavním problémem nedůvěryhodnost stranického systému, se kterým se občané nedokáží ztotožnit. Jedná se tedy o jakési odcizení politických elit spolu s převládající neangažovaností občanů, které vedou k tomu, že se lidé nedomnívají, že svým hlasem mohou něco ovlivnit, změnit. Výraznou proměnou musí projít uvědomění člověka, který se má snažit o aktivizaci sebe a svého okolí, a spolu s tím by ze strany státu mělo dojít k mnohem výraznějšímu otevření se občanům, ve smyslu podávání většího množství a více srozumitelných informací, které se budou týkat jak politických procesů, tak demokratických možností občana na vyjádření svého názoru.

Poněkud skeptická k větší míře participace občanů na politickém rozhodování je organizace Transparency International, jelikož jsou v současné době občané České republiky převážně kritičtí, a nikoliv konstruktivní. Stěžejní je tedy změna člověka a jeho myšlení tak, aby byl odpovědným a konstruktivním subjektem, a až po téhle proměně by měl vznikat větší prostor k tomu, aby se mohl podílet na procesu politických rozhodnutí. Můžeme tedy říci, že spíše než přímou participaci občanů by Transparency International požadovalo větší podporu organizací, které občanskou společnost zastupují. Tedy různé nevládní a aktivistické organizace, se kterými by politici měli vést dialog, a lepším financováním by napomohli větší efektivitě jejich práce.

Podobně jako Transparency International chápe Fórum 50 % jako nutnost zlepšit postavení organizací, které občanský sektor zastupují, tak, aby byly chápány jako relevantní subjekt, který se na procesu politického rozhodování má aktivně podílet. Stejně jako pro ostatní vybrané zástupce politického aktivismu je pro Fórum 50 % důležitá proměna lokální úrovně, na které má mít občan možnost podílet se proměňování svého okolí, a to proto, že tyto otázky přímo ovlivňují kvalitu jejich života.

Autonomní sociální centrum Klinika je s mírou participace občanů z mnou oslovených organizací nejvíce nespokojené, jelikož státní instituce nijak participaci nepodporují, a pokud zavádí nějaká participační opatření, jedná se o alibismus, a nikoliv o skutečnou podporu občanské aktivizace. Klinika na rozdíl od ostatních organizací požaduje nahrazení současného stavu přímou demokracií, ve smyslu možnosti podílet se na každé úrovni na všech politických rozhodnutích a změnu politického nastavení tak, aby si lidé byli rovni a společně se na spravování státu podíleli.

Můžeme tedy říci, že obecně vzato až na Transparency International všechny vybrané organizace požadují větší možnosti občanů podílet se na procesu politického rozhodování, jelikož současný stav dostatečnou participaci občanů nevytváří. Proto se domnívám, že v této

části, tedy v samotném aktivním občanství a v zapojování občanů do procesu politických rozhodnutí, jsou principy participační demokracie pro práci politických aktivistů žádoucí, ale také potřebné, jelikož bez aktivních občanů by často činnost těchto organizací (nikoliv primárně snaha o ovlivnění politiků osobním setkáním, ale široké spektrum aktivit, které organizace konají) neměla takový efekt, jako má s jejich podporou.

Hlavní oblastí, která by měla být proměněna, je podle vybraných politických aktivistů lokální úroveň, na které se rozhoduje o záležitostech, které ovlivňují nejbližší okolí občanů, proto by zde lidé měli mít možnost vstupovat do procesu politického rozhodování. Jak uvádějí teoretici participační demokracie, právě tato úroveň je tou zásadní a primární, jelikož po změně na úrovni lokální může docházet ke změnám na úrovni vyšší, proto si myslím, že i v tomto bodě můžeme říci, že ve svých představách vybrané organizace principy participační demokracie využívají, chápou je jako důležité, a snaží se je rozvíjet.

Častou odpovědí na otázku, jak by měl být současný stav změněn, byla proměna uvědomění člověka, který sám sebe nechápe jako možného hybatele změn, a tím se staví do pasivní pozice, ve které je ovládán politickými elitami. Prací, kterou vybrané organizace provádějí, by tedy mělo dojít právě k proměně vnímání člověka, který by se v ideálním případě měl chápat jako relevantním aktérem, který může a má do procesu politických rozhodnutí vstupovat. Častým problémem na straně státních institucí je nedostatečná transparentnost, která občanům neumožňuje získávat informace o politických vyjednáváních a rozhodnutích v rámci legislativního a politického procesu. Stát by se tedy měl občanům více otvírat, ve smyslu zvaní širokého spektra společnosti na různé schůze, informování o projednávaných zákonech a opatřeních a obecně o aktuálních záležitostech, které se v rámci České republiky odehrávají.

2.8 Sebepochopení organizací politického aktivismu

Tato část se bude věnovat sebepochopení vybraných politicko-aktivistických organizací, tedy tomu, zda oni sami svou činnost chápou jako občanskou participaci, zda se domnívají, že rozvíjí demokracii a na kolik jsou tyto organizace pro rozvoj demokracie nutné.

Poslední dvě otázky, které jsem zástupcům organizací položil, byly založené na bodovém ohodnocení na škále 1 až 10, kdy číslo 10 znamená, že na otázku odpovídají kladně a kladou na ni velkou důležitost, oproti tomu 1 znamená nízkou důležitost a odpověď na otázku je nesouhlasná.

Odovědi na poslední dvě otázky zpracovávám pro lepší přehlednost do tabulky, která číselně poukazuje na to, jak jsou pro ně tato témata důležitá.

Seběpochopení organizací politického aktivismu						
	Rekonstrukce státu	Glopolis	Amnesty International	Transparency International	Fórum 50 %	Autonomní sociální centrum Klinika
Myslíte si, že pro rozvoj demokracie jsou nezbytné nevládní organizace, jako je ta Vaše, a že demokracie není vyčerpána stranickou demokracií?	10	8	10	10	10	10
Je pro činnost nevládní organizace, kterou zastupujete důležité vědomí, že kromě ovlivňování legislativy také rozšiřujete demokratické možnosti vlivu občanů na politiku?	10	6 - 7	9 - 10	10	8	10

Díky tomu, že se Rekonstrukce státu snaží o sdružování občanů se zájmy o rozvoj občanské společnosti, chápe svou činnost bez pochyby jako občanskou participaci. Jednou z opor Rekonstrukce státu jsou dobrovolníci z řad občanů, kteří organizaci pomáhají s oslovováním politiků v různých krajích a menších regionech, a tím se snaží o prosazení jejich programu. Tato angažovaná činnost je přímou ukázkou občanské participace, která je organizována

Rekonstrukcí státu, proto si pan Kraus myslí, že právě občanská participace je jednou z hlavních zásad a úkolů této organizace.

Z bodově hodnocených odpovědí na poslední dvě otázky vyplývá, že Rekonstrukce státu chápe existenci nevládních organizací provozující politicko-aktivistickou činnost jako nezbytnou, jelikož pouhá stranická demokracie taková, jaká je v současné době, nedokáže dostatečně zohledňovat názory občanů a zapojovat je do tvorby politických rozhodnutí. Tím, že zapojuje občany do svých projektů, je podle jejího názoru posilována možnost vlivu občanské společnosti a spolu s tím i občanská participace, která je podle předchozích odpovědí žádoucí a potřebná pro funkční demokratické zřízení.

Glopolis chápe svou činnost jako občanskou participaci z důvodu, že tím, že občany a politiky vybízí k nějaké činnosti nebo změně pohledu na určitou problematiku, rozvíjí diskusi a zapojuje různé subjekty do rozhodovacích procesů. Aktivně se tedy snaží o ovlivňování jak společnosti, tak politických rozhodnutí, proto sami sebe skrze svou práci chápou jako aktivního občana, který má za cíl něco změnit a cílit na rozvoj České republiky v otázkách globálních výzev.

Jelikož je v současné době společnost čím dál složitější a fragmentovanější, není podle Glopolisu stranická demokracie dostatečná, jelikož v rámci politických stran nemůže docházet k takové agregaci zájmů a názorů, která by odpovídala celé společnosti. Proto jsou důležité nevládní organizace, které dokáží prezentovat a předávat dále názory občanské společnosti, a tím posouvat diskusi tak, aby se v jejím rámci zrcadlilo co nejširší spektrum názorů. Glopolis chápe ovlivňování politiky částečně jinak, než je pouhé zaměření se na tvorbu politických rozhodnutí. Důležité podle Glopolisu je totiž celé lidské jednání vůči ostatním subjektům v rámci celého světa, proto se nesnaží pouze ovlivňovat legislativní proces, ale ukázat společnosti, že svým jednáním utvářejí své okolí a mohou i ovlivňovat politiku v rámci svého státu svými postoji k výzvám, kterým občané a Česká republika čelí.

Podobně jako ostatní organizace i Amnesty International chápe svou činnost jako svého druhu občanskou participaci, a to kvůli tomu, že se snaží o prosazování a ovlivňování lidsko-právních otázek, které by jinak nemusely být dostatečně legislativně upravovány. Jelikož jednou z aktivit, kterou Amnesty International v rámci své práce provádí, je i sběr podpisů na různé petice týkající se podpory nespravedlivě vězněných, pomoci imigrantům atd., které následně předávají veřejným zástupcům, myslím, že o aktivizovaném občanství není nejmenších pochyb. Právě přenášením vlivu občanů na politiku díky peticím je podle Amnesty International rozšiřována možnost, jak díky této organizaci mohou lidé ovlivňovat

politická rozhodnutí, a ačkoliv Amnesty International přímo nepopisuje svou činnost jako práci s vědomím, že rozšiřují možnosti vlivu občana na politiku, je toto vědomí velmi důležité a hojně tuto možnost podporuje.

Transparency International už v minulé části uvedlo, že samo sebe chápe jako reproduktor občanů, tedy, že svou činností vytváří něco, na co běžný občan nemá dostatek času, proto je občanská společnost jako taková poněkud slabá a z toho důvodu mají existovat organizace, které občanskou společnost zastupují. Z tohoto důvodu chápe participace vlastně jako definici celé jeho činnosti. I svou investigativní a analytickou činností je podle pana Eibla jasně naplňována participační rovina, jelikož tuto práci by sama občanská společnost nevytvářela, a právě díky organizaci jako je Transparency International vůbec k analýzám dochází a občané díky nim mohou následně možné dopady či aktuální stav pochopit, a tím si vytvořit na danou problematiku názor.

Političtí aktivisté jsou tedy podle Transparency International nezbytnou součástí demokratického systému, jelikož pokud by neexistovaly, stát by získal de facto monopol v rozhodovacích procesech a nebyl by konfrontován a hlídán občanskou společností. Jak jsem uvedl výše, jednou z hlavních činností Transparency International je investigativní a analytická činnost, díky které je vlastně rozvíjena možnost občanů ovlivňovat státní instituce, jelikož se díky těmto aktivitám lidé dozvídají různé informace, které by jinak nezískali. Právě informovaný volič je nutnou podmínkou pro demokratický systém, jelikož pokud bude volit jen na základě programů politických stran, které jsou často jen obecné a vyprázdněné, nebude občan svým hlasem nic ovlivňovat, protože nevolí podle skutečností, ale spíše dle slibů politických elit, a tím občanská společnost postrádá smysl.

Stejně jako ostatní organizace i Fórum 50 % chápe svou činnost jako občanskou participaci, a to už kvůli tomu, že přináší témata, která by se jinak ve veřejném diskursu nemusela ani objevit. Podobně jako Transparency International vynakládá Fórum 50 % mnoho úsilí k vytváření analýz a podkladových materiálů, které prezentují jak politikům, tak občanům, a právě tato činnost může být podle paní Šprincové a Mottlové chápána jako participační.

Nevládní organizace jsou podle Fóra 50 % důležitým doplněním stranické demokracie, která by bez jejich existence nedokázala do politického procesu vnášet různá témata, jelikož v současné době občané neprosazují své zájmy skrze politické strany, ale právě díky nevládnímu sektoru. Mělo by tedy docházet k jakémusi doplňování stranické demokracie o participační prvky občanské společnosti, která skrze nevládní organizace může kontrolovat a hlídat, co politické elity projednávají a prosazují.

Jednou z aktivit Fóra 50 % jsou také různá školení a motivační setkání s ženami, které se zajímají o veřejné dění a chtěly by vstoupit do politiky. Díky těmto školením často ženy do politiky následně vstoupí, a to jak do politiky vrcholové, tak například komunální. Ačkoliv je tato oblast jen jednou z aktivit, které Fórum 50 % provádí, je pro organizaci velmi důležitá a ženám, kterým školení a motivační setkání pomohou k přístupu do politiky, rozšiřuje možnost ovlivňovat politiku jako takovou.

Jako svého druhu občanskou participaci chápe své jednání i Autonomní sociální centrum Klinika, jelikož snahu o legalizaci squattingu zakládají přímo na jeho provozování, kterým se snaží poukázat na to, že tuto možnost může zvolit kterýkoliv občan, a nemá být považována za protiprávní, jelikož mnoha lidem, kteří jsou například na ulici, může pomoci. U Kliniky tedy můžeme říci, že je exemplárním příkladem aktivistické organizace, která díky své činnosti může být přímo nazývána participační, a tak se i sama chápe.

Pro Kliniku je vědomí rozšiřování vlivu občanů velmi důležitým prvkem, jelikož na tomto vlivu vlastně funguje celá její činnost a to proto, že pokud by pro její aktivity neexistovala podpora veřejnosti a lidé by aktivně nepodporovali legalizaci squattingu skrze využívání prostor Kliniky na pražském Žižkově, stát, nebo policie České republiky, by nejspíše zamezily vstupu do této budovy a činnost Kliniky by poté musela probíhat jiným způsobem.

Shrnutí:

Rekonstrukce státu chápe přítomnost nevládních organizací jako nezbytný prvek funkční demokracie, jelikož samotné politické strany nedostatečně zohledňují a prosazují zájmy společnosti, a právě sektor politicky aktivistických organizací je možností jak prosazovat zájmy, které přichází od občanů. Tím, že sjednocuje občany s podobnými zájmy a aktivně následně jedná s politiky, je podle Rekonstrukce státu naplněn její participační charakter, který chápe jako velmi důležitý aspekt demokratického státu.

Stejně jako Rekonstrukce státu chápe i Glopolis nevládní organizace jako nutný doplněk stranické demokracie, a to z podobných důvodů. Tím, že se Glopolis snaží o ovlivňování postojů jak společnosti, tak politiků, chápe a vnímá svou činnost jako svého druhu občanskou participaci a nikoliv jen jako práci. Jak jsem uvedl výše, celé lidské jednání ovlivňuje svět okolo nás, proto je pro Glopolis to, že občany učí právě tento fakt, velmi důležité a s tímto vědomím svou činnost vykonává.

Jelikož Amnesty International jako jednu ze svých činností využívá sběr podpisů pod různé petice, chápe svou práci jako formu občanské participace, která je pro demokratickou

společnost nezbytná, a tím také cítí odpovědnost za rozšiřování možnosti vlivu občanů na politické rozhodování.

Transparency International, stejně jako ostatní organizace, chápe nevládní organizace jako nutný doplněk politického systému, jelikož kontrolují a hlídají státní instituce, aby nejednaly v rozporu s postoji občanů. Hlavně díky investigativní a analytické činnosti se Transparency International považuje za podobu občanské participace a vědomí, že informují voliče, a tím jim zvyšují možnost vlivu vůči politickým elitám, je pro organizace velmi důležité.

Pro Fórum 50 % jsou nevládní organizace možností jak přenášet zájmy a názory občanů na politiku, a tím vytvářet témata pro diskusi, která je nezbytná. Svou činnost, tedy převážně analytickou, chápe jako jistým způsobem občanskou participaci, a vědomí, že podporuje a motivuje ženy k vstupu do veřejného dění a následnému vlivu na politiku jako takovou, je pro Fórum 50 % důležitou součástí jeho práce.

Autonomní sociální centrum Klinika je podle mého názoru svou podstatou nejvíce participační organizací, a to z důvodu, že svou práci zakládá přímo na aktivním přístupu, tedy provozování činnosti, kterou chce zlegalizovat. Stejně jako ostatní se domnívá, že jsou takovéto organizace pro rozvoj demokracie nepostradatelné, jelikož poukazují na problémy, které by jinak nebyly politicky i společensky chápány jako podstatné.

Můžeme tedy říci, že pro všechny vybrané organizace je nevládní sektor nezbytnou součástí demokratické společnosti, a to především proto, že dokáže nestranně přenášet požadavky a názory občanů do politických kruhů a samotného procesu politického rozhodování, kam by se jinak nemusely díky pocitu odcizení a vzdálenosti politických elit dostat.

Stejně tak každá z organizací chápe do určité míry svou činnost jako občanskou participaci, jelikož podle jejich odpovědí nevnímají to, co dělají, pouze jako svou práci, ale také jako naplňování jakési občanské povinnosti v tom, být aktivním občanem, který se snaží o zlepšení či proměnu státu a jeho institucí tak, jak se domnívají, že je nejvíce žádoucí.

Díky této části je tedy jasné, že političtí aktivisté chápou svou práci jako potřebnou pro rozvoj demokracie v České republice a že svou činnost mohou označovat jako občanskou participaci. Jedním ze záměrů však bylo také zjistit, do jaké míry je pro vybrané organizace důležité vědomí, že kromě ovlivňování politických procesů také rozšiřují vliv občanů na tyto procesy. Z odpovědí a také z hodnocení na škále 1 – 10 vyplývá, že s tímto vědomím organizace pracují a je pro ně důležitou součástí jejich sebe pochopení, ačkoliv se při mém dotazu například Amnesty International a Fórum 50 % nejprve nedomnívaly, že je toto vědomí

důležitou částí jejich sebepochopení, v odpovědi však uvedly, že s tímto vědomím pracují a je pro ně důležité, jen že to tak uvnitř organizace neformulují.

3 Výsledky výzkumu

V této části zbývá vyvodit závěry, které z odpovědí vybraných organizací vzešly. S využitím odpovědí, které jsem získal ve výzkumné části, nyní posoudím, zda jsou principy participační demokracie, tedy kategorie, které jsem uvedl na začátku výzkumné části, potřebné a napomáhající činnosti politických aktivistů, a zda s nimi vědomě vybrané organizace pracují.

Myslím, že nejvhodnější pro tuto práci bude uchopit každou z kategorií (edukativní činnost, podpora aktivního občanství, změna uvědomění, vytváření komunit, proměna lokální úrovně, inkluzivní charakter a posilování informovanosti s rozvojem diskuse), a díky odpovědím uvedených výše u každé organizace zjistit, zda s nimi nějak pracují, zda je chápou jako důležité a zda je využívají k prosazování svých cílů.

3.1.1 Edukativní činnost a aktivní občanství

3.1.1.1 Rekonstrukce státu:

Projekt Rekonstrukce státu chápe edukativní činnost jako jednu z důležitých součástí její práce, jelikož se snaží občany České republiky informovat o tom, jak se politici staví k otázkám a opatřením, které projekt chápe jako důležité. I tím, že na svých internetových stránkách představuje všechna opatření, která jsou pro jejich úsilí důležitá, a vysvětluje společnosti, proč by měla být důležitá jak pro politiky, tak pro občany, je podle mého názoru do určité míry edukativní charakter projektu naplněn a Rekonstrukce státu s ním pracuje. Snahou o zapojování občanů s podobnými zájmy na různých státních úrovních a požadavky na větší kontrolu činnosti politiků společností se domnívám, že informovaný, politicky vzdělaný a aktivní člověk, který bude její snahu podporovat a snažit se o ovlivňování politických rozhodnutí je tedy pro Rekonstrukci státu podstatnou částí úspěchu. Na druhou stranu však primární funkcí zůstává vlastní expertní snaha o ovlivňování politických rozhodnutí a aktivizující prvek je spíše doplňkem, než hlavním cílem této organizace.

3.1.1.2 Glopolis:

Jednou z aktivit, které Glopolis při své práci využívá, je práce s veřejností, kterou se skrze šíření osvěty, semináře a různá školení snaží informovat a vzdělávat v otázkách globálních výzev, kterým svět v současné chvíli čelí. Podle odpovědí je viditelné, že snahou Glopolisu je, aby si lidé uvědomili, že svým jednáním ovlivňují ostatní subjekty, o kterých by bez seminářů a školení ani nevěděli. V teoretické části jsem u části edukativní činnosti uvedl, že má rozvíjet odpovědné společenské a politické jednání, tedy že tato činnost má občana učit to, že individuální zájmy nejsou důležitější než veřejné a že spolu souvisí, což je právě jedno

z hlavních záměrů těchto školení a seminářů. Proto si myslím, že i u této organizace můžeme považovat edukativní činnost jako potřebnou a využívající. Aktivní občan, který bude jednat s ohledem na ostatní, je pro Glopolis nezbytnou součástí demokratické společnosti, na druhou stranu však Glopolis přímo necílí na aktivizaci ve smyslu ovlivňování politického rozhodování ze strany občanů, necílí přímo na mobilizaci jednotlivce, ale spíše změnu uvědomění a jednání, proto se domnívám, že aktivní občanství tak, jak ho chápou teoretici participační demokracie, Glopolis příliš nevyužívá.

3.1.1.3 *Amnesty International:*

Pro Amnesty International je edukativní činnost jednou ze dvou oblastí, kterou primárně prosazuje, na druhou stranu se však jedná spíše o informování společnosti o lidsko-právních otázkách a mezinárodních opatřeních, která v současné chvíli v České republice chybí. Z rozhovoru nevyplývalo, že by se Amnesty International zaměřovalo přímo na edukaci ve smyslu, že se má člověk snažit ovlivňovat politická rozhodnutí, nebo jednat odpovědně a společensky a přetvářet soukromý zájem na veřejný. Proto pokud chápeme edukativní činnost tak, jak ji chápou teoretici participační demokracie, není podle mého názoru dostatečně naplněna. Aktivizační aspekt je však pro Amnesty International důležitou částí jejich práce, a snaží se ho využívat například tím, že nechává podepisovat petice, které následně nosí politikům. Amnesty International také cílí na regionální dobrovolníky, kteří mohou oslovovat různé regionální politiky, k nimž by se organizace jako taková například nemusela dostat, proto si myslím, že aktivní občanství je potřebnou a podstatnou částí práce, kterou Amnesty International vykonává.

3.1.1.4 *Transparency International:*

Jak vyplývá z odpovědí, které jsem v předchozí části představil, Transparency International vyžaduje a podněcuje aktivní občanství nejméně ze všech mnou oslovených organizací. Jelikož samo sebe chápe spíše jako reproduktor občanů, který svou snahu o ovlivňování procesu politického rozhodování staví na expertních analýzách a investigativní činnosti, nemůžeme hovořit o snaze o aktivizaci občanů České republiky a vlastně je tato změna v současné chvíli pro Transparency International nechtěná, jelikož občané nejsou dostatečně konstruktivní, a proto by jejich výraznější zapojení do politických procesů nepřineslo pozitivní efekt. Edukativní činnost je tedy stejně jako aktivní občanství dostatečně nevyužita, jelikož ačkoliv díky svým zprávám a výzkumům Transparency International společnost informuje o různých faktech, neučí je nijak jak být aktivním občanem, který svým jednáním ovlivňuje okolní svět, a spíše se zaměřuje jen na lobbying vůči politickým elitám jako takový.

3.1.1.5 Fórum 50 %:

Fórum 50 % podle mého názoru využívá jak edukativní, tak aktivizační principy, jelikož se přímo snaží například na lokální úrovni ukazovat obcím a občanům, jak by zapojování občanů do politických procesů mělo a mohlo vypadat, a tím občany učí, že svým hlasem mohou něco změnit a že se mají do procesu politických rozhodnutí zapojovat. S tím souvisí i různá motivační školení pro političky, které podle slov Fóra 50 % často následně vede k tomu, že se z těchto žen stanou aktivní političky, nebo se snaží o ovlivňování veřejného dění z nepolitických pozic, a tím ovlivňují rozhodovací procesy. Ačkoliv se činnost Fóra 50 % zaměřuje primárně na ženy, nemyslím, že by edukativní činnost nemohla být kvůli tomu chápána jako podstatná a využívající. Stejně tak aktivní občan je pro tuto organizaci důležitým principem demokratické společnosti, a to už právě pro zmíněnou snahu o aktivizaci na lokálních úrovních, či pořádáním aktivistických akcí, které mají za cíl ovlivnit určitou politickou otázku, jako tomu bylo například u happeningu NAHOŘE BEZ.

3.1.1.6 Autonomní sociální centrum Klinika:

Nejvýraznější organizací, která využívá edukativní činnost a aktivního občana je podle mého názoru Autonomní sociální centrum Klinika, a to právě kvůli tomu, že jejich cíl, tedy legalizovat squatting, je postaven na provozování squattingu a snaze zapojit občany do jeho podpory. Můžeme tedy říci, že edukativní činnost je Klinikou prováděna tak, že lidem ukazují, že mohou squatting provádět a nikdo je z té či oné budovy nevyhodí, a tím vlastně ovlivňují politické procesy, jelikož v současné době je squatting považován velkou částí České republiky jako něco nelegálního, ale občané v „Klinice“ stále žijí, a tím byl výklad práva a zákona de facto změněn. S tím souvisí i aktivizační prvek, jelikož úspěch Kliniky spočívá právě na podpoře obyvatel, pokud se budou účastnit demonstrací a akcí určených pro podporu cílů Kliniky, je možné, že díky této podpoře dojde ke svým ideálům.

3.1.2 Změna uvědomění

3.1.2.1 Rekonstrukce státu:

V žádné z odpovědí, kterou jsem na mé otázky od Rekonstrukce státu získal, se neobjevila představa, že by bylo vhodné a potřebné, aby docházelo ke změně uvědomění občanů, jak uvádí například Barber a MacPherson. Myslím, že pro Rekonstrukci státu je spíše důležitá změna na straně státu a toho, jak fungují rozhodovací procesy, spíše než proměna uvědomění občanů, kteří by podle teoretiků měli opustit individuální zájmy a přetvořit je v zájmy veřejné. Možná je to tím, že se Rekonstrukce státu nedomnívá, že by občané jednali a přemýšleli

sobecky, že jsou alespoň v jejich uvědomění dostatečně participační a že je skutečně problém na straně státních institucí, a nikoliv v občanském uvědomění.

3.1.2.2 *Glopolis:*

Pro Glopolis je změna uvědomění jednotlivce naopak velmi důležitým krokem, který má být v zájmu více demokratické společnosti proveden. Jak z odpovědí vyplývá, v současné době jsou lidé dosti uzavření a neuvědomují si, že svým jednáním ovlivňují i ostatní subjekty. Proto by mělo ke změně uvědomění docházet tak, aby ze sobeckých zájmů vznikalo myšlení společné, odpovědné, které povede k většímu propojení celého světa, a tím k lepšímu nastavení. Změna uvědomění se má také týkat pohledu jednotlivce na sebe sama, jelikož se v současné chvíli lidé chápou jako pasivní aktéři, za které rozhodují politické elity, což je podle Glopolisu chybné, a občané by se měli proměnit v aktivní hybatele, kteří se budou vědomě snažit o to něco změnit, a to hlavně svými postoji k zbytku světa.

3.1.2.3 *Amnesty International:*

Amnesty International chápe proměnu uvědomění občanů jako potřebné, jelikož stejně jako Glopolis vidí současný stav společnosti jako příliš pasivní, kde převažuje představa, že lidé nemohou moc změnit a že o důležitých otázkách rozhodují politické elity, které jsou občanům vzdálené. Proměna uvědomění by se měla projevit pořádáním více demonstrací, kde člověk vyjadřuje svůj názor, a tím se stává aktivním v oblasti společenské, jelikož pokud se lidé budou chápat jako možní aktéři politické změny, mohou skutečně svou činností přispívat k rozvoji demokracie, který je žádoucí.

3.1.2.4 *Transparency International:*

Podle mého názoru požaduje změnu uvědomění občanů nejvýrazněji Transparency International, jelikož pouze tehdy, kdy se společnost vnitřně promění, bude žádoucí, aby více participovala na procesu politického rozhodování. Jak vyplývá z odpovědí, pohled Transparency International na občany je v současné chvíli spíše negativní, jelikož se domnívá, že česká společnost přemýšlí pouze kriticky, a nikoliv konstruktivně. Proto, aby bylo její zapojení do politických otázek žádoucí, musí se tato skutečnost změnit. Z celého rozhovoru podle mého názoru vyplývalo, že spíše než občanská participace ve smyslu každého jedince, je důležitý sektor nevládních organizací, který za občanskou společnost hovoří, a prosazuje své představy, které chápe jako zájmy občanů, politickým elitám.

3.1.2.5 *Fórum 50 %:*

Fórum 50 % se podle mého názoru nedomnívá, že by bylo potřebné nějakým způsobem měnit uvědomění občanů tak, aby se chtěli stát více participačními, a to nejspíše z důvodu, že se

podle jejich názoru nejedná o fakt, že by lidé sami od sebe ovlivňovat politická rozhodnutí nepožadovali. Problémem je spíše nedostatečná otevřenost a informovanost ze strany státních institucí, které neumožňují lidem dostatečně pochopit politické procesy, a tím do nich de facto vstupovat.

3.1.2.6 *Autonomní sociální centrum Klinika:*

Z celého rozhovoru se zástupcem Kliniky je zřejmé, že se Klinika nedomnívá, že by lidé obecně nechtěli participovat, a že by jejich zájmy byly spíše individuální než veřejné. Z toho důvodu není přímo potřebné, aby se proměňovalo uvědomění občanů, jelikož velká část populace se chce na politickém rozhodování podílet a znemožňuje jí to spíše stát, který svým nastavením pro participaci nedává dostatečný prostor, a tím zamezuje rozvoji demokracie takové, jaká by ideálně podle Kliniky měla být.

3.1.3 Vytváření komunit a inkluzivní charakter

3.1.3.1 *Rekonstrukce státu:*

Jelikož je podle odpovědí Rekonstrukce státu viditelné, že hlavní proměna, která by měla vést k rozšíření vlivu občanů na politické rozhodování, se týká nižších úrovní, než je stát, můžeme hovořit o podpoře vytváření a posilování komunit, které fungují právě na principu obecním, komunálním. V rámci komunit by podle Rekonstrukce státu mělo docházet ke společné diskusi o její podobě, změnách a dalších záležitostech, které se jí týkají. Tím, že by se rozhodnutí vytvářela společně, by docházelo také k potřebnému inkluzivnímu charakteru, který by přinášel různé názory a zájmy, které by jinak zaznívat nemusely. Inkluzivní charakter je však požadován i na vyšší úrovni, jelikož je podle Rekonstrukce státu důležité, aby se politici věnovali názorům občanů, a to i menšinovým, jelikož pouze tehdy, pokud bude rozvinuta diskuse v rámci celé společnosti, může být demokratické zřízení nastaveno tak, jak by mělo být.

3.1.3.2 *Glopolis:*

Tím, že Glopolis svými přednáškami a semináři cílí například i na školy či jiná menší uskupení, pracuje podle mého názoru s představou o nutnosti posilování vztahů a pospolitosti v rámci komunit, která je spojována společným postojem, zájmem a spoluprací. Myslím, že pokud se na pojem komunita podíváme obecněji, možná v nejobecnější možné míře, tedy jako na světovou komunitu, i v tomto slova smyslu Glopolis svou činností může přispívat k jejímu vytváření a posilování, a to právě z důvodu, že se snaží poukázat na to, že svým jednáním lidé ovlivňují ostatní i na druhém konci světa, proto by se měli chovat odpovědně, a to právě s ohledem na ostatní obyvatele světové komunity. Pokud tyto komunity budou vznikat, bude

práce Glopolisu podporována mnohem větším spektrem společnosti a můžeme předpokládat, že by mohla organizace mnohem jednodušeji dojít svých cílů, kterých se snaží dosáhnout. Inkluzivní charakter, který je jedním z principů participační demokracie, je Glopolisem využíván a podporován převážně v tom, že se Glopolis snaží o rozvoj diskuse v rámci celé společnosti, a tím do středu pozornosti přinést i názory, které by jinak vyslyšeny být nemusely, a ani by nemusely být považovány za relevantní.

3.1.3.3 *Amnesty International:*

Myslím, že vytváření a posilování komunit není jednou z hlavních oblastí, které se Amnesty International věnuje. Na druhou stranu je však existence komunity, která se zabývá lidsko-právními otázkami, nezbytnou součástí jejich činnosti, jelikož bez podpory této komunity by například při podepisování peticí nebylo snažení Amnesty International dostatečně legitimizováno postojem společnosti, a tím by nemuselo být státními institucemi chápáno jako relevantní. Inkluzivní charakter je obsažen již v jedné oblasti, které se Amnesty International věnuje, a to v oblasti inkluzivního vzdělávání a obecně v inkluzivní politice. Z tohoto důvodu se domnívám, že inkluze Amnesty International ve své činnosti napomáhá, a zároveň je to jedna z oblastí, které se aktivně věnuje.

3.1.3.4 *Transparency International:*

Pro Transparency International je vytváření komunit a inkluzivní charakter, tedy dva principy teorií participační demokracie, de facto nepotřebným aspektem, jelikož na tuto oblast necílí a zároveň tím, že ke své činnosti nevyžaduje přímé zapojení občanů v rámci komunit, či přinášení různých názorů z celé společnosti, vytváření komunit a inkluzivní charakter by pro Transparency International nepřinášel výrazné pozitivní důsledky, ani by to nejspíše nijak nepodporovalo jeho práci.

3.1.3.5 *Fórum 50 %:*

Fórum 50 % je ze své podstaty založeno na inkluzi části obyvatelstva, která je z procesu politického rozhodování v současné době částečně vyloučena. Snahou organizace je začlenit co největší počet žen do politických procesů tak, aby došlo ve společnosti k rovnováze, proto můžeme říci, že se Fórum 50 % o co největší inkluzi jak snaží, tak ke své úspěšné práci potřebuje, jelikož pokud k výraznějšímu zapojování žen do politických rozhodování nedojde, bude snaha organizace zmařena. Druhou částí je vytváření komunit, které je podle mého názoru také nutnou podmínkou jak dojít k pozitivním výsledkům. Jak vyplývá z odpovědí, Fórum 50 % požaduje a motivuje občany v rámci komunit, aby rozhodovali společně a aby do

této spolupráce bylo zahrnuto co nejvíce socioekonomických vrstev, jelikož pouze tehdy může dojít ke spravedlivým závěrům.

3.1.3.6 *Autonomní sociální centrum Klinika:*

Klinika je podle mého názoru nejvýraznější organizací, která svou činnost zakládá na principech, jež jsou pro participační demokracii vlastní. Jelikož můžeme Kliniku považovat do určité míry za komunitu občanů se společným zájmem, je její úspěch a zároveň i existence závislá na komunitním soužití, které v jejím rámci probíhá a zároveň se o něj Klinika snaží. S tím souvisí i inkluzivní charakter, jelikož Klinika spojuje občany z různých socioekonomických vrstev, a snaží se o to, aby do politického rozhodování mohli zasahovat i lidé, kteří jsou často společností vyloučení.

3.1.4 Změna lokálních úrovní a posílení informovanosti

3.1.4.1 *Rekonstrukce státu:*

Jelikož je hlavním cílem Rekonstrukce státu odstranění veškeré korupce, která v České republice je, nebo může být, soustředí se i na změnu na lokálních úrovních tak, aby občané mohli kontrolovat, co se v jejich okolí děje a mění. To můžeme podložit snahou o zachování možnosti občanů účastnit se jednání o stavebním řízení, kde mohou prezentovat své názory a doporučení, a tím zachovat transparentnost těchto procesů. Právě větší transparentnost a zapojení veřejnosti na lokálních úrovních je jednou z možností, jak se občané mohou podílet na činnosti, kterou Rekonstrukce státu provozuje, a tím ji k výsledkům napomoci. V rámci protikorupčních opatření je důležitá i informovanost ze strany státních institucí, díky které budou občané lépe rozumět politickým procesům, a tím se do veřejného dění mohou lépe zapojit a kontrolovat činnost státu.

3.1.4.2 *Glopolis:*

Podle Glopolisu je změna lokální úrovně velmi důležitá proto, že by občané České republiky měli mít možnost podílet se na otázkách, které přímo ovlivňují jejich nejbližší okolí. Podobně jako Rekonstrukce státu je pro Glopolis důležitá větší transparentnost a informovanost ze strany politiků, jelikož se také snaží o přijetí různých protikorupčních opatření, která by bez dohledu a podpory občanů nebyla prakticky možná. Na druhou stranu si myslím, že proměna lokální úrovně přímo nenapomáhá v naplnění cílů, které Glopolis chápe jako podstatné, jelikož změna postoje ke globálním výzvám a větší informovanost společnosti a politiků se podle mého názoru nezakládá na úrovni lokální, ale spíše vrcholné.

3.1.4.3 *Amnesty International:*

Z odpovědí Amnesty International není přímo viditelné, že by změna na lokální úrovni vedla k větší občanské participaci, nebo k lepšímu prosazování cílů, kterých chce organizace docílit. Myslím tedy, že je pro Amnesty International důležitější posilování informovanosti společnosti o možnostech vyjádření svého názoru, aktuálních témat probíraných v politice a dalších záležitostech týkajících se lidsko-právních otázek. Pokud by totiž člověk věděl, jak může uspořádat demonstraci či různé protesty, využíval by této možnosti podle paní Jarolímové častěji, a tím by mohl vyjádřit svůj názor na lidsko-právní témata, která jsou pro Amnesty International stěžejní.

3.1.4.4 *Transparency International:*

Jak jsem uvedl výše, Transparency International necílí přímo na aktivizaci občanů, proto ani na změnu lokální úrovně, jelikož se nedomnívá, že by tyto proměny pomohly jejich úsilí. Stejně tak ani posílení informovanosti společnosti není zásadní změnou, která by podle Transparency International měla být v rámci České republiky provedena, a to podle mého názoru proto, že z odpovědí vyplývá, že informace, tedy analytickou a investigativní činnost v oblasti, které se organizace věnuje, předává veřejnosti samo Transparency International, a to k informovanosti voliče, která je podle organizace důležitá, stačí. Myslím, že Transparency International na občana pohlíží primárně jako na voliče, a pokud bude existovat dostatečně rozvinutý nevládní sektor, který bude stát hlídat a informovat společnost o krocích, které státní instituce provádí, je stranická demokracie jako taková dostatečná, jelikož lidé budou odevzdávat hlasy ve volbách tak, jak by mělo být správné.

3.1.4.5 *Fórum 50 %:*

Fórum 50 % se přímo aktivně snaží o proměnu na lokální úrovni, a to na základě různých jednání o rozdělování rozpočtu, stavebních úpravách v rámci obce a dalších záležitostech týkajících se lokální úrovně. Právě větší participace i na nižší úrovni je pro činnost Fóra 50 % velmi důležitá, jelikož přímo naplňuje to, co je jejich cílem, tedy zapojení do procesu politického rozhodování společnosti tak, aby odpovídalo jejímu rozložení, a to jak genderovému, tak socioekonomickému. Stejně tak důležité je i posílení informovanosti v rámci celé společnosti, jelikož pokud je cílem organizace rozšířit možnosti vlivu občanů na politiku, je také potřebná určitá expertní znalost a informovanost o veřejném dění, které se v rámci rozhodovacích procesů projednává.

3.1.4.6 *Autonomní sociální centrum Klinika:*

Proměna lokální úrovně na více otevřenou možnost vlivu občanů na politické rozhodování je nezbytnou součástí práce Kliniky, a to proto, že její hlavní činnost probíhá v rámci městské části, tedy na lokální úrovni. Směrem ke zvoleným reprezentantům tedy jménem Kliniky jednají obyčejní občané, kteří se snaží o nějakou možnost změny na této úrovni, a právě proto se domnívám, že z této podstaty je nutnost proměny lokální úrovně pro Kliniku potřebná. Na druhou stranu jsem v odpovědích na mé otázky nenašel nutnou proměnu informovanosti a transparentnosti ze strany státních institucí, a to nejspíše proto, že v činnosti, kterou Klinika provádí, je hlavním informátorem pro své stoupence ona.

3.1.5 *Obecné závěry*

Všechny vybrané organizace chápou svou činnost jako svého druhu občanskou participaci, tedy, že se nepovažují pouze za zaměstnance té či oné organizace, ale svou práci považují za něco více, než jen zdroj obživy. Můžeme to nazývat občanskou povinností rozvíjet a napomáhat demokracii v rámci České republiky, která by bez přítomnosti nevládních organizací nemusela být hlídána a rozvíjena, jelikož pouhá volební demokracie podle aktivistů nedokáže dostatečně naplnit ideály, které by demokratické zřízení mělo obsahovat.

Stejně tak je pro politické aktivisty důležité vědomí, že svou činností rozvíjí demokratické možnosti vlivu občana na politiku, a to různými způsoby, které jsem uvedl výše. Právě díky tomuto sebepochopení je podle mého názoru každá organizace do určité míry participační, nebo principy participační demokracie využívající, některá však více, jiná méně.

Ačkoliv i můj výzkum potvrzuje představy Ondřeje Čísaře a dalších sociologů, podle kterých je v České republice rozvinut spíše transakční aktivismus (například díky tomu, že mnou oslovení političtí aktivisté jako primární činnost využívají schůzky s politiky a advokační činnost, při které otevřeně spolupracují s dalšími organizacemi), myslím, že principy participační demokracie aktivisty do jisté míry využívány jsou, a vlastně jsou i potřebné k dosažení zdárného cíle, protože až na Transparency International je pro každou organizaci aktivní občan v různém slova smyslu důležitým doplňkem jejich činnosti, který k naplnění představ a ideálů aktivistů napomáhá. Proto se domnívám, že transakční aktivismus tak, jak je chápán dnes, by měl alespoň v oblasti sebepochopení a potřeby politických aktivistů obsahovat ideje participační demokracie, a ačkoliv je míra mobilizace jednotlivce v České republice nedostatečná pro participační aktivismus, jsou ideály a prvky participační demokracie v práci politických aktivistů přítomné a potřebné.

Z dosazení odpovědí do těchto kategorií podle mého názoru vyplývá, že nejvíce využívá, potřebuje, a také požaduje zavedení a podporu participační demokracie Autonomní sociální centrum Klinika, jejíž činnost je na přímé participaci občanů České republiky založena, a proto nejspíše není divu, že jsem k takovému závěru dospěl.

Druhou organizací, která využívá principy participační nejvíce, je podle mého názoru Fórum 50 %, které se snaží jak aktivizovat občany na různých úrovních, tak by bez inkluzivního charakteru a participujících občanů nemohlo dostatečně legitimizovat svou činnost, protože pouze tehdy, když ženy budou chtít aktivně vstupovat do tvorby politických rozhodnutí, mohou být cíle Fóra 50 % naplněny.

Glopolis, Rekonstrukce státu a Amnesty International mohou být podle mého názoru v míře potřeby principů participační demokracie chápány společně, protože do určité míry tyto ideje vyžadují a využívají, na druhou stranu je však jejich hlavní činností ovlivňovat politická rozhodnutí, zastupovat občanský sektor, proto si myslím, že je spíše můžeme řadit k transakčnímu aktivismu tak, jak ho chápe Ondřej Císař, nicméně jejich participační charakter není zcela nepodstatný.

Transparency International naopak principy participační demokracie využívá nejméně a jeho činnosti mu výrazně nenapomáhají, jelikož svou práci chápe spíše jako snahu ovlivnit rozhodovací procesy na základě profesních analýz, které by občané podporovali, ale samy tuto analytickou činnost nemohou nebo nechtějí vytvářet. Transparency International je tedy podle mého názoru z mnou oslovených aktivistů nejvíce lobbistickou organizací, která sebe sama chápe jako zástupce lidu, který není a neměl by být dostatečně aktivní.

Nyní podle mého názoru zbývá říci, že pokud budeme chápat politický aktivismus jako formu občanské participace, můžeme podle odpovědí vidět, že neexistují nějaké vědomě stavěné překážky ze strany státu k prosazení svých cílů, a problémem je spíše nedostatečně rozvinutá diskuse a občas zatvrzelý individuální přístup státních zaměstnanců, kteří občas odmítají zasednout k vyjednávacímu stolu. Myslím si tedy, že podle vybraných organizací není míra možnosti občanské participace, alespoň v rámci nevládních organizací, tak špatná, jak by se mohlo zdát, jelikož i díky pasáži věnující se dosažených cílů za loňský rok můžeme vidět, že ačkoliv se nepovede vždy všechno, k dílčím úspěchům aktivisté dochází a stát je do jisté míry uznává jako rovnocenného partnera.

Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřila na teorii participační demokracie a její možné využití pro činnost politických aktivistů v České republice.

V této práci jsem se nejprve věnoval poválečným liberálním teoriím, které byly podle teoretiků participační demokracie charakteristické nedostatečným zapojením občanů do politických otázek a soustředěním se na reprezentativní demokracie jako dostatečnou pro funkční demokratické zřízení. Participační demokracie by měla být jakýmsi doplněním těchto teorií o principy, které různí autoři chápou jako nepostradatelné, aby se mohlo s krizí demokracie, která se vyznačuje převážně pocitem odcizení občanů od politických elit, vyrovnat.

Jak jsem v teoretické části uvedl, teorie participační demokracie jsou postaveny na přímém a aktivním zapojování občana do procesu politického rozhodování, ve kterém dochází k výstupům, která ovlivňují celou společnost v rámci národního státu. Principy, které tato teorie klade za cíl, jsou edukativní činnost, posilování aktivního občanství, změna uvědomění jednotlivce vedoucí k pocitu sounáležitosti, vytváření komunit, inkluzivní charakter, změna lokální úrovně a posílení informovanosti ze strany státu.

Teoretická část tedy představila teorii participační demokracie převážně tak, jak ji chápou Carole Pateman, Benjamin R. Barber a C. B. MacPherson, a tyto hlavní zásady byly následně ve výzkumné části analyzovány tak, abych mohl zjistit, zda vybrané organizace politického aktivismu v České republice tyto zásady využívají, potřebují, a zda s nimi vědomě pracují.

Výzkumná část se skládala z obecného představení politického aktivismu tak, jak na něho nahlíží především Ondřej Císař, který politický aktivismus chápe buď jako transakční aktivismus, nebo participační, přičemž transakční aktivismus je podle jeho názoru v České republice rozvinut více.

Samotný výzkum se zakládal na otázkách, které jsem vybraným organizacím (Rekonstrukce státu, Glopolis, Amnesty International, Transparency International, Fórum 50 %, Autonomní sociální centrum Klinika) položil, a na jejich odpovědích jsem se následně snažil zjistit, zda a do jaké míry potřebují ke své úspěšné činnosti principy participační demokracie, zda jim k jejich práci pomáhají, či zda jsou spíše překážkou než užitkem.

Myslím, že ačkoliv je v České republice transakční aktivismus rozvinutější než aktivismus participační, tato práce ukázala, že k úspěšnému aktivismu, a to tedy i k aktivismu transakčnímu, jsou ideje participační demokracie do značné míry potřebné, a jsou součástí sebepochopení organizací politického aktivismu. Můžeme tedy říci, že sociologové, kteří se politickému aktivismu věnují, poněkud opomíjí ideje participační demokracie jako součást činnosti politických aktivistů, ačkoliv z mého výzkumu vyplývá, že je organizace do jisté míry potřebují, vyžadují a využívají.

Jak výzkumná část ukázala, nejméně potřebné jsou tyto principy pro Transparency International, které svou práci chápe především jako zastupování lidu v otázkách, kterým nerozumí, nebo na ně nemají z různých důvodů čas. Můžeme tedy říci, že Transparency International zastává v České republice primárně zástupcem občanské společnosti, který se svou činností snaží ovlivnit proces politického rozhodování, a principy participační demokracie nejsou v jejich práci příliš potřebné, žádoucí a vyžadované.

Naopak Autonomní sociální centrum Klinika je na principech participační demokracie přímo založeno, a pro úspěch ve své činnosti je přímo využívá. Proto můžeme říci, že nejvýraznějším nositelem ideálů participační demokracie je právě Klinika, která se snaží a využívá aktivizované občana nejvýrazněji.

Fórum 50 % je po Klinice druhým nejvýraznějším zástupcem politického aktivismu, který principy participační demokracie využívá, nicméně velmi důležitou částí jejich práce je i snaha ovlivnit politické procesy expertním lobbováním za ten či onen názor, ke kterému příliš aktivního občana a další ideály nevyužívá. Její participační charakter je však podle mého názoru velmi znatelný.

Organizace Glopolis, Rekonstrukce státu a Amnesty International se podle mého názoru do určité míry mohou považovat za jednotnou kategorii v rámci potřeby a využívání principů, které jsou základem teorií participační demokracie. Každá z organizací využívá jiné principy, jejich činnost je tedy do určité míry spjata s participační demokracií a je to součástí jejich sebepochopení, na druhou stranu však ve srovnání s Autonomním sociálním centrem Klinika a Fórem 50 % je jejich činnost založená spíše na přímé snaze ovlivnit politické rozhodování na základně expertních analýz, díky kterým se následně snaží o ovlivnění jednotlivých politiků tak, aby k určitým otázkám přijali ten či onen postoj.

Jak jsem uvedl na začátku této práce, v dnešní době se podle mnohých setkáváme s krizí demokracie, která by měla být překonána, a jedním ze způsobů je právě větší angažovanost a

možnost občanů zapojit se do procesu politického rozhodování. Podle odpovědí primárně neexistují státem nastavené institucionální překážky, které by tyto možnosti nepřekonatelně znemožňovaly, otázkou tedy zůstává, z jakého důvodu je míra participace občanů podle velké části odborníků tak nízká, to je však předmětem prací jiných.

Seznam použitých zdrojů

Barber, Benjamin R. (2003) *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. California: University of California Press.

Barry, Brian. (1978) *Sociologists, Economists and Democracy*. Chicago: The University of Chicago Press.

Císař, Ondřej. (2008) *Politický aktivismus v České republice: Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (přeložil Jiří Ogrocký).

Císař, Ondřej, Navrátil, Jiří, Vráblíková, Kateřina. (2011) Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí. *Sociologický časopis*, Vol. 47, No. 1, s. 137- 167.

Florida, Antonio. (2014) Beyond participatory democracy, towards deliberative democracy: elements of a possible theoretical genealogy. *Rivista italiana di scienza politica*, Vol. 44, No. 3, s. 299- 326.

Hrubeš, Milan. (2014) Co je participace a participační demokracie? In Pánek, Jiří (ed.). *Geoparticipace: Jak používat prostorové nástroje v rozhodování o lokalitách, ve kterých žijeme?*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 8- 13.

Jamara, Tomáš. (2013) *Výchova k občanství*. Ostrava: Ostravská univerzita.

Kubátová, Helena. (2008) *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Macpherson, C. B. (1977) *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press

Pateman, Carole. (1970) *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Petrova, Tsveta, Tarrow, Sidney. (2007) Transactional and Participatory Activism in the Emerging European Polity: The Puzzle of East-Central Europe. *Comparative Political Studies*, Vol. 40, No. 1, s. 74- 94.

Pateman, Carole. (2012) APSA Presidential Address: Participatory Democracy Revisited. *Perspective on Politics*, Vol. 10, No. 1, s. 7- 19.

Pospíšil, Miroslav, Neumayr, Michaela, Škarabelová, Simona, Malý, Ivan, Meyer, Michael, Shneider, Ulrike. (2009) *Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti*. Brno: Společnost pro studium neziskového sektoru.

Ministerstvo vnitra České republiky. (2010). Co je extremismus. *Ministerstvo vnitra České republiky*. [online] 25. 11. 2010. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx> [cit. 16. května 2017].

Nadační fond proti korupci. (2016). Průhledné financování politických stran a volebních kampaní (REST 1). *Nadační fond proti korupci*. [online] 2016. Dostupné z: <http://www.nfpk.cz/pruhledne-financovani-politickych-stran-a-volebnich-kampani-2016> [cit. 21. května 2017].

Němec, Adam, Trachtová, Zdeňka. (2016). Maskovaní násilníci podpálili centrum Klinika, které pomáhá běžencům. *iDNES.cz*. [online] 6. 2. 2016. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/utok-na-centrum-klinika-0sf-krimi.aspx?c=A160206_195931_krimi_ane [cit. 19. května 2017].

Rekonstrukce státu. (2017). O nás. *Rekonstrukce státu*. [online] 2017. Dostupné z: <http://www.rekonstrukcestatu.cz/cs/o-projektu> [cit. 28. dubna 2017].

Glopolis. (2017). Témata. *Glopolis* [online] 2017. Dostupné z: <https://glopolis.org/> [cit. 28. dubna 2017].

Amnesty International. (2017). O Amnesty. *Amnesty International*. [online] 2017. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/hnuti> [cit. 28. dubna 2017].

Transparency International. (2017). Kdo jsme. *Transparency International*. [online] 2017. Dostupné z: <https://www.transparency.cz/kdo-jsme/> [cit. 28. dubna 2017].

Fórum 50 %. (2017). O nás. *Fórum 50 %*. [online] 2017. Dostupné z: <http://padesatprocent.cz/cz/o-nas> [cit. 28. dubna 2017].

Autonomní sociální centrum Klinika. (2017). O nás. *Autonomní sociální centrum Klinika*. [online] 2017. Dostupné z: <https://klinika.451.cz/o-nas/> [cit. 28. dubna 2017].

Eibl, Milan. *Ústní sdělení*. (Transparency International, 1. února. 2017).

Gažda, Jan. *Ústní sdělení*. (Autonomní sociální centrum Klinika, 23. února. 2017).

Jarolímová, Tereza. *Ústní sdělení*. (Amnesty International, 31. ledna. 2017).

Kopečný, Ondřej. *Ústní sdělení*. (Glopolis, 19. ledna. 2017).

Kraus, Lukáš. *Ústní sdělení*. (Rekonstrukce státu, 30. dubna 2017).

Mottlová, Markéta, Šprincová, Veronika. *Ústní sdělení*. (Fórum 50 %, 26. ledna. 2017).